

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของหมอพื้นบ้าน
ในการพัฒนาการตรวจวินิจฉัยและรักษาโรคแบบดั้งเดิม
ของภาคอีสาน : กรณี อ.บ้านคุด จ.อุดรธานี

โดย ภก.สมชาย ชินวานิชย์เจริญ และคณะ

มิถุนายน 2549

สกว.สำนักงานภาค
เลขที่รับ..... 1161
วันที่..... 9 พ.ย. 49

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของหมอพื้นบ้าน
ในการพัฒนาการตรวจวินิจฉัยและรักษาโรคแบบดั้งเดิม
ของภาคอีสาน : กรณี อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี

โดย ภก.สมชาย ชินวานิชย์เจริญ และคณะ

มิถุนายน 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของหมอพื้นบ้าน
ในการพัฒนาการตรวจวินิจฉัยและรักษาโรคแบบดั้งเดิม
ของภาคอีสาน : กรณี อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี

คณะผู้วิจัย

1. ภก.สมชาย ชินวานิชย์เจริญ
2. นางสาววราณี เทียงแท้
3. นายสุนทร คุณภาทิ
4. นายเมืองแมน มนต์ศิลา
5. นายชัยพฤกษ์ ก้อมศิริรินทร์

สังกัด

1. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี
2. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี
3. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านดุง
4. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านดุง
5. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านดุง

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ.....

บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมา	1
วัตถุประสงค์	1
คำถามการวิจัย	1
พื้นที่ดำเนินการศึกษา	1
ระยะเวลาดำเนินการ	2
งบประมาณ	2
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์พื้นบ้าน	3
1. วิถีวินิจฉัยโรคของหมอชาพื้นบ้านอีสาน โดย อาจารย์สรวง บุญเจิม	3
2. สถานการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพและการแพทย์พื้นบ้านไทย	4
3. ตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน	8
4. ชนิดของโรคที่พบในตำรายาอีสาน 36 โรค	11
5. ประเด็นสัมมนาหมอพื้นบ้าน	13
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	16
แนวทางการศึกษา	16
วิธีการและขั้นตอนการศึกษา	16
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสถานที่ดำเนินการ	17
แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	17
บทที่ 4 ผลการศึกษา	19
ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	29
ข้อมูลหมอพื้นบ้าน	29
ประวัติหมอ / ที่มาขององค์ความรู้ / วิถีวินิจฉัยโรค / อาการ / การรักษา / ตำรับยา	29
โรค / อาการที่สามารถบำบัดด้วยยาสมุนไพร / ยาแผนไทย / ยาพื้นบ้าน	63
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	69
ภาคผนวก	72
เครื่องมือที่ใช้	73
ทำเนียบทีมพี่เลี้ยงนักวิจัย	79
ทำเนียบทีมผู้ช่วยนักวิจัย	80
ทำเนียบนักวิจัยท้องถิ่น	83
ชมรมหมอพื้นบ้านสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อ.บ้านดุง	95

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของหมอพื้นบ้านในการพัฒนาการตรวจวินิจฉัย และรักษาโรคแบบดั้งเดิม กรณีอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้าน การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้นำไปสู่การเป็นเครือข่ายความรู้จักกันโดยใช้กระบวนการ PAR ซึ่งมีกลุ่มพี่เลี้ยงนำองค์ความรู้ในการจัดการ ได้แก่ การใช้แบบสัมภาษณ์และเทคนิคการสัมภาษณ์ถ่ายทอดให้แก่กลุ่มผู้ช่วยนักวิจัย คือ เครือข่ายใบชะโนด ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาชนที่เข้มแข็งในพื้นที่ แล้วเครือข่ายใบชะโนดจะเป็นผู้ดำเนินการในพื้นที่ร่วมกับหมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นนักวิจัยหลัก

ในช่วงเริ่มต้นโครงการกลุ่มหมอพื้นบ้านยังเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลองค์ความรู้ ในการดูแลสุขภาพของชุมชน แต่เมื่อดำเนินการไประยะหนึ่งมีการทำความเข้าใจกันมากขึ้น กลุ่มหมอพื้นบ้านได้เริ่มแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความอัดอั้นของการเลื่อนงานการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านในชุมชน จนกระทั่งการรวมตัวกันเป็น “ชมรมหมอพื้นบ้านสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง”

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีหมอพื้นบ้าน 23 คน ใน 13 ตำบล ดำรับยาที่ถอดได้ 77 ตำรับ ทั้งนี้มีแผนการดำเนินการต่อไป คือ การขยายเครือข่ายไปยังอำเภออื่นๆต่อไป และกำหนดทิศทางกิจกรรมดำเนินงานอย่างชัดเจน

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านในชุมชนท้องถิ่นอีสานมีมานาน ซึ่งมีความหลากหลายทั้งด้านวัฒนธรรมและวิธีการ จากการศึกษาของ รุจิณาด อรรถสิทธิ์ และคณะ(2529) ที่ได้ศึกษาคุณสมบัติและพฤติกรรมของหมอพื้นบ้านในชุมชน พบว่า หมอพื้นบ้านมีการสืบทอดความรู้โดยสืบทอดจากบรรพบุรุษ มีตำรายาที่ใช้บ่อยๆคนละ 1 – 10 ตำรับ และเคยร่วมงานสาธารณสุขในหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่ไม่มีใบประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ ไม่สามารถเป็นหมอแผนโบราณที่ถูกต้องตามกฎหมาย

การดำเนินงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านซึ่งมีทั้งการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ เป็นการสร้างคุณค่าให้กับระบบหมอพื้นบ้าน หรือระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน โดยมีผลพลอยได้ คือ ชุมชนได้อัตลักษณ์ของตน คือ ตำราพื้นบ้าน และความภาคภูมิใจในตัวคนของหมอพื้นบ้าน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และเมื่อมีการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปสังเคราะห์ หรือวิเคราะห์ต่อเนื่องในเชิงวิชาการแล้วอาจจะทำให้ได้ความรู้ที่ร่วมสมัย ใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นที่น่าเชื่อถือในวงกว้างต่อไป

ดังนั้นเพื่อให้เกิดการรวบรวมองค์ความรู้ของกลุ่มหมอพื้นบ้าน และเพื่อฟื้นฟูรักษาองค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านแต่ละท่านให้คงอยู่ต่อไป ทั้งนี้จะได้นำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้และพัฒนาระบบการแพทย์พื้นบ้านต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้องค์ความรู้จากหมอพื้นบ้านได้รับการรวบรวมและวิเคราะห์ นำไปสู่การปริวรรต ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน
2. เพื่อจัดทำทะเบียนหมอพื้นบ้านและภูมิปัญญา
3. เพื่อจัดเวทีแลกเปลี่ยนและนำเสนอข้อมูลภูมิปัญญาในกลุ่มเครือข่าย
4. เพื่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาองค์ความรู้ดั้งเดิมของแพทย์พื้นบ้าน

คำถามการวิจัย

หากสามารถอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านที่มีอยู่ในตัวหมอพื้นบ้านแล้ว จะนำไปสู่การสร้างฐานองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้

พื้นที่ดำเนินการศึกษา

อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ระยะเวลาดำเนินการ

1 มกราคม 2549 ถึง 30 มิถุนายน 2549

ง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ชุมชนได้เอกลักษณ์ของตน คือ คำราพื้นบ้านและความภาคภูมิใจในตัวตนของหมอพื้นบ้าน
นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

บทที่ 2 -

บททวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์พื้นบ้าน

1. วิธีวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน โดย อาจารย์สวิง บุญเจิม

หมอพื้นบ้านท่านจะไปรักษาคณไขหรือจะรักษาคณไขนั้นท่านจะมีวิธีการตรวจโรคของคณไข ดังนี้

1. ตา ตรวจดูที่ตาดว่ามีอะไรผิดปกติหรือไม่ เพราะโรคบางอย่างมันแสดงออกมาทางตา เช่น โรคคิซ่านและตับ เป็นต้น
2. ลิ้น ตรวจดูลิ้นว่าเป็นฝ้า เป็นตุ่มหรือผิดปกติอย่างไรหรือไม่ เพราะโรคบางอย่างแสดงออกมาทางลิ้น
3. คลำ คลำดูอุณหภูมิที่ร่างกายว่าปกติหรือผิดปกติหรือไม่
4. เคาะ เคาะและฟังเสียงดูที่ท้อง จะมีสภาพผิดปกติหรือไม่
5. จับ จับดูชีพจรว่าเต้นผิดปกติหรือไม่
6. สอบถาม สอบถามผู้ป่วยเกี่ยวกับอาการปกติและผิดปกติภายในตัวคนป่วย เช่น การกิน การขับถ่าย ความเมื่อยล้าและสภาพจิตใจ เป็นอย่างไรด้วย
7. เอามืออัง อังดูที่ลมหายใจว่า ร้อนหรือเย็น ผิดปกติหรือไม่
8. สัมผัสคลื่น เป่าคว้นยาสูบใกล้ๆจมูกของคนป่วย แล้วถามว่าได้กลิ่นคว้นยาสูบเป็นกลิ่นอะไร
9. ดูตุ่มหรือผื่นตามร่างกาย มีหรือไม่ ถ้ามีอาการแสดงออกของโรคอะไร ท่านจะวินิจฉัยได้ถูก
10. สังเกตผู้ป่วยว่า นอนไม่หลับ หรือนอนหลับซึมจมอยู่อย่างเฉียวไม่ยอมตื่นหรือแม้ตื่นแต่ซึม่วง ไม่เบบเบิก
11. ในกรณีที่สงสัยวินิจฉัยไม่ได้ ท่านว่าอาการไขมันหลบข้างใน จะไม่มีใครดูออก ท่านจะมียาทั้งไข (คือยาที่ฝนให้กินแล้วคนเป็นโรคอะไรก็จะแสดงออกมาให้เห็น แม้ผีทำก็แสดงออกมาให้รู้) แล้วท่านก็จะรู้จักโรคและรักษาได้ถูกต้อง ยาทั้งไขนั้นมีดังนี้

- แสนทำทาน
- แสนจงอาจ
- แสนปลากั้ง
- ย่านางแดง

ฝนให้กิน อาการไขหลบในที่ไม่ว่าเป็นไขอะไร ก็จะแสดงออกมาให้เห็น (ของพ่อใหญ่ทองดี พงษ์ฤทธิ์)

2. สถานการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพและการแพทย์พื้นบ้านไทย

คารณี อ่อนชมจันทร์¹

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การแพทย์แผนปัจจุบันเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาสุขภาพได้ทั้งหมด เนื่องจากเป็นระบบการแพทย์ที่มีราคาสูง ต้องพึ่งพิงเวชภัณฑ์ อุปกรณ์ทางการแพทย์จากต่างประเทศ ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่สำคัญที่ทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ดังนั้น การหันไปศึกษาภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของการแพทย์พื้นบ้านอย่างลุ่มลึกในทุกมิติ เพื่อสิ่งที่ยังเหมาะสมกับยุคสมัยมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในสถานการณ์จริงของชุมชนย่อมเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา เพราะในทัศนะของชาวบ้านนั้นการแพทย์พื้นบ้านไม่ได้แยกออกจากการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างเด็ดขาด แต่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนั้นการพัฒนาสาธารณสุขจึงควรพัฒนาการแพทย์ทุกระบบไปพร้อมกัน แล้วให้ประชาชนเป็นผู้เลือกรูปแบบของการรักษาที่เหมาะสมด้วยตนเอง

ด้วยเหตุนี้ภาครัฐและองค์กร สถาบันต่างๆ รวมทั้งภาคเอกชน เริ่มให้ความสนใจ พยายามฟื้นฟูและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังจำกัดในส่วนกลางของประเทศ ที่สืบทอดมรดกจากราชสำนักเป็นหลัก หรือที่เรียกว่า “การแพทย์แผนไทย” ในขณะที่แต่ละภูมิภาค ต่างมีมรดกการแพทย์ของตนที่แตกต่างตามระบบนิเวศและวัฒนธรรมของตน การละทิ้งภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านมาเป็นเวลานานโดยการขาดการวิจัย และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความรู้ด้านนี้ไม่ได้รับการพัฒนาแล้ว ยังกำลังจะสูญหายไปจากสังคมไทย จึงจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องศึกษาวิจัยและพัฒนา ฟื้นฟู ให้เป็นระบบที่ชัดเจน เหมือนระบบการแพทย์แผนไทยจากส่วนกลาง ที่สำคัญคือ กฎหมายยังไม่ยอมรับอย่างเป็นทางการว่าแต่ละท้องถิ่นมีระบบการแพทย์พื้นบ้านของตนดำรงอยู่อยู่กับชุมชน แม้ว่าจะถูกกำหนดไว้ในทิศทางและนโยบายของการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติแล้วก็ตาม

ยงศักดิ์ ดันติปัญญและคณะ(2543) ได้ทำการศึกษาสำรวจ ทบทวนสถานการณ์ การแพทย์พื้นบ้าน เพื่อทำความเข้าใจสถานะปัจจุบันของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการผสมผสานระบบการแพทย์พื้นบ้านสู่ระบบสุขภาพไทยอย่างเหมาะสม และพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่ผนวกและพัฒนาเข้าสู่ระบบประกันสุขภาพในอนาคต ยงศักดิ์ ได้จำแนกภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยด้านสุขภาพ หรือแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการดูแลสุขภาพของคนไทย เป็น 2 ส่วน คือ การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (Indigenous Self-Care) และการแพทย์พื้นบ้าน (Folk medicine)

การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (Indigenous Self-Care) เป็นภูมิปัญญาที่มุ่งเน้นการดูแลสุขภาพให้สมดุลและสอดคล้องกับกฎทางสังคมวัฒนธรรมและกฎธรรมชาติ เป็นการดูชีวิตในมิติทางกาย ทางจิตใจ ทางจิตวิญญาณและทางอารมณ์ให้อยู่ในสภาวะกลมกลืนกับโลกรอบตัว และหากชีวิตละเมิดกฎทางธรรมชาติ ชีวิตจะเสียสมดุล อ่อนแอ และเจ็บป่วย

¹ หัวหน้ากลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

การแพทย์พื้นบ้าน (Flok medicine) เป็นระบบวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านมีเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรม และมีการเรียนรู้ โดยอาศัยรากฐานประสบการณ์และรากฐานความเชื่อศาสนา ระบบการแพทย์พื้นบ้านประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ หมอพื้นบ้าน ผู้ป่วย และบริบททางสังคม วัฒนธรรม นอกจากนั้นระบบการแพทย์พื้นบ้านยังมีปฏิสัมพันธ์ระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน และระบบการแพทย์อื่นในสังคมด้วย เหตุนี้จึงทำให้ระบบการแพทย์พื้นบ้านไม่หยุดนิ่งและมีการปรับตัวตลอดเวลา

พบว่า หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่ จะมีพื้นฐานความเชื่อ และระบบวัฒนธรรมเช่นเดียวกับชุมชนที่หมอพื้นบ้านอาศัยอยู่ร่วมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยด้วย เลือกรักษาให้เหมาะสมกับสาเหตุของผู้ป่วยแต่ละคนและบ่อยครั้งที่ใช้วิธีรักษาโรคหลายวิธีประกอบกันมักมีการผสมผสานแนวคิดและวิธีการรักษาความเจ็บป่วย 2 ประเภทร่วมกัน ตัวอย่างเช่น หมอกระดูกจะรักษาความเจ็บป่วยลักษณะกระดูกหัก กระดูกเคลื่อน และเคล็ดขัดยอก จะมีการใช้เฝือกไม้ การจัดกระดูก การใช้ยาสมุนไพร การบีบนวด ผสมผสานกับวิธีการเป่า มนต์คาถาหรือสมาธิ เป็นการสะสมความสามารถเพื่อพึ่งตนเอง และเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนใกล้เคียง มิได้เป็นอาชีพหลักในการประกอบอาชีพ และหมอพื้นบ้านทั่วไปมีความรู้เชิงทฤษฎีการแพทย์แผนแพทย์ไทย หรือการแพทย์พื้นบ้านอย่างเป็นระบบค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ มีความชำนาญในการใช้ตำรับยาสมุนไพรไม่กี่ตำรับ (1-10 ตำรับ) อย่างไรก็ตาม หมอพื้นบ้านบางคนที่สะสมความชำนาญมาอย่างยาวนานจะมีความรู้เรื่องยาสมุนไพรหลายร้อยตัว และสามารถรักษาโรคได้หลายโรค มีตำรับยามาก และสามารถพลิกแพลงส่วนประกอบในตำรับยาได้ด้วย โรคและอาการที่หมอพื้นบ้านรักษานั้นอาจจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มอาการทั่วไป ได้แก่ กระดูกหัก ปวดเมื่อยล้ากล้ามเนื้อ เคล็ดขัดยอก ฝัดมีพิษกัดบาดแผล ไข้ ผื่นคัน การคลอด กางพุม ท้องเสีย เป็นต้น
2. กลุ่มอาการเรื้อรัง ได้แก่ เบาหวาน โรคกระเพาะ ริดสีดวงทวาร ริดสีดวงจมูก มะเร็ง อัมพาต แผลเรื้อรัง ฯลฯ
3. กลุ่มโรคพื้นบ้าน มีอาการและโรคที่แตกต่างกันหลากหลาย และยากที่จะทำความเข้าใจโดยการเทียบเคียงกับโรคสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น ลมผัดเดือน ผิดสำแดง ดาน ขาง ไข้หมาไม้ ผิดจุนร ทามะลา ประคง เป็นต้น

กลุ่มอาการที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ ได้แก่ อาการที่มีสาเหตุจากผี พลังอำนาจที่มองไม่เห็น เช่น เค็กร่อง ผีเข้า ถูกคุณไสย

ปัจจุบันพบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาส่วนใหญ่มักเป็นทักษะและประสบการณ์ที่สะสมอยู่กับหมอชาตินั้นเอง ไม่มีการขีดเขียนบันทึกเป็นตำรา สำหรับหมอพื้นบ้านที่สะสมความรู้ในรูปของตำรา ก็พบว่า ตำราเหล่านี้อยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการชำรุดเสียหาย หรือมีการชำรุดสูญหายไปแล้ว ส่วนใหญ่ยังไม่มีการศึกษาหรือผู้สืบทอดความรู้คือ สภาพที่ตำราอยู่ดังนี้น่าบ่งบอกแนวโน้มที่น่าเป็นห่วงในการสืบทอดความรู้ของหมอพื้นบ้าน และมีข้อสังเกตเกี่ยวกับสาเหตุที่เป็นอุปสรรคในการหาผู้มาสืบทอดความรู้หมอพื้นบ้านที่ลดน้อยลง ดังนี้

1. ค่านิยมและแรงจูงใจที่คนจะสืบทอดความรู้หมอพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงไป แรงจูงใจเดิมที่สนใจศึกษาเพราะอยากเป็น อยากช่วยเหลือผู้อื่นและเห็นการรักษามาตั้งแต่ครอบครัว อาจไม่เพียงพอแล้ว

แรงจูงใจทางเศรษฐกิจและการเลี้ยงชีพมีความสำคัญกว่า จะเห็นได้ว่ามีคนจำนวนมากสนใจเรียนและสอบไปประกอบโรคศิลปะแผนไทย เพราะสามารถนำมาเป็นอาชีพเพื่อหารายได้ และได้รับการยอมรับจากทางราชการ ในขณะที่หมอพื้นบ้านแม้ได้รับการยอมรับในชุมชน แต่อาจไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพหลักได้และไม่ได้การยอมรับจากทางราชการ

2. ข้อจำกัดเฉพาะในการคัดเลือกผู้สืบต่อความรู้ของหมอพื้นบ้านเอง แม้หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่บอกว่ายินดีสืบทอดความรู้ให้แก่ใครก็ได้ที่สนใจ แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนเป็นหมอได้ ซึ่งหมอพื้นบ้านแต่ละคนมักจะมีหลักเกณฑ์กำหนดว่าผู้จะสามารถรับการถ่ายทอดความรู้จากหมอพื้นบ้านได้

3. ความรู้และทักษะประสบการณ์ ในการบำบัดรักษาของหมอพื้นบ้านอาจคล้ายคลึงประสิทธิภาพและขาดความเป็นระบบ ความรู้เหล่านี้อาจเสื่อมสภาพตามกาลเวลา กลายเป็นเทคนิควิทยาที่ล้าสมัย

4. การลดลงของแหล่งวัตถุดิบสมุนไพร การรักษาของหมอพื้นบ้านต้องอาศัยวัตถุดิบสมุนไพร ซึ่งได้มาจากป่าและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เมื่อพื้นที่ป่าและทรัพยากรธรรมชาติลดลง มีผลให้การรักษของหมอพื้นบ้านยากลำบากมากขึ้นและมีประสิทธิภาพลดลง รวมถึงความสะดวกในการจัดหาสมุนไพรมาบำบัดรักษาผู้ป่วยก็จัดหามาบริการได้ยากลำบากขึ้น

สำหรับสถานการณ์ด้านองค์กร/เครือข่าย พบว่ามีการจัดตั้งเป็นกลุ่มชมรมตามชุมชน เช่น กลุ่มสมุนไพรหรือชมรมหมอพื้นบ้านในอำเภอต่าง ๆ โดยมีกิจกรรมร่วมกันคือ การแลกเปลี่ยนความรู้และคำร่ำยระหว่างหมอฯ หรือการรวมกลุ่มกันไปหาสมุนไพรในป่า เป็นต้น ต่อมาเมื่อทางภาครัฐมีนโยบายเข้ามาส่งเสริมการใช้สมุนไพรและการแพทย์แผนไทยในชุมชน ก็มีหน่วยงานสาธารณสุขเข้าไปจัดตั้งและส่งเสริมกลุ่มชมรมสมุนไพรและหมอพื้นบ้านมากขึ้น โดยพยายามจัดกิจกรรมผ่านชมรมดังกล่าว บางแห่งหมอพื้นบ้านมีการรวมตัวกันเองเพื่อให้บริการรักษาโรคแบบพื้นบ้านร่วมกันเป็นกลุ่ม (ไม่ได้จัดตั้งโดยองค์กรภาครัฐ) ต่อมาเริ่มรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในระดับภูมิภาค มีการจัดรูปแบบองค์กรเครือข่ายที่ชัดเจน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นองค์กรในการส่งเสริมและฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้าน และดูแลควบคุมกันเองระหว่างหมอพื้นบ้านเพื่อให้เกิดการยอมรับหมอพื้นบ้านมากขึ้น

ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา ได้มีความพยายามที่จะผลักดันการแพทย์พื้นบ้านให้เข้าสู่ระบบสุขภาพ มีการจัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนใน พรบ.สุขภาพแห่งชาติเพื่อให้หมอพื้นบ้านได้มีบทบาทและใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น จากคณะทำงานดังกล่าว ในปี 2544 เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายข่ายสุขภาพวิถีไทย ซึ่งมีทั้งกลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เอกชน และหมอพื้นบ้าน และได้ร่วมกันพัฒนาโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพเพื่อสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน ต่อมาสมาชิกเครือข่ายได้ร่วมกันร่วมกันตั้งเป็นเครือข่ายหมอพื้นบ้าน 4 ภูมิภาคขึ้น โดยมีกลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นผู้ประสานงานในส่วนกลาง

เครือข่ายสุขภาพวิถีไทย(2546) ได้สรุปสถานการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคไว้ ดังนี้

ภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย เป็นจังหวัดที่มีความพร้อมและมีศักยภาพสูงในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพมาประยุกต์ใช้ เพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพ เนื่องจากหมอพื้นบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาครัฐ มีบทเรียนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ เช่นอาหาร การปฏิบัติตน และการแพทย์พื้นบ้านมาใช้เพื่อการเยียวยาผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มีความพยายามในการสังเคราะห์ความรู้จากป๊อปปูล่า จัดทำหลักสูตรการเรียน การสอนด้านการแพทย์พื้นบ้าน การจัดตั้งชมรม/เครือข่ายหมอพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดกระบวนการ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างหมอพื้นบ้าน แต่ก็พบว่ายังมีข้อจำกัดหลายประการ เนื่องจากการเคลื่อนไหว ดังกล่าวยังกระจัดกระจาย ไร้ทิศทาง อีกทั้งกระแสการบริโภคนิยมได้ทำให้สมุนไพรและภูมิปัญญา ท้องถิ่น กลายเป็นสินค้า ซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่าและศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นเหตุให้ ความพยายามในการรื้อฟื้นองค์ความรู้ยังไม่สามารถดำเนินไปได้เท่าที่ควร

ภาคใต้ เป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านการดูแลสุขภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้ หลังจากที่มีชมรมมีประสบการณ์ชุดหนึ่งด้านงานวิจัยอาหารพื้นบ้าน การดูแลสุขภาพ และการดูแลด้าน พันธุกรรม และพบว่า ปัจจุบันนี้ หมอพื้นบ้านได้ลดบทบาทลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะหมอด้านพิธีกรรม เช่น หมอทำขวัญนาค หมอบัวสาว นอกจากนี้ยังพบว่า บทบาทของหมอพื้นบ้านที่ลดลงนั้นยังสัมพันธ์กับ การแทรกแซงของความรู้การแพทย์สมัยใหม่ ความเจริญและความทันสมัยที่เข้ามาทำลายความสัมพันธ์ใน ชุมชน ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนา ศักยภาพหมอพื้นบ้านให้มีบทบาทในชุมชนเช่นเดิม เนื่องจาก หมอพื้นบ้านเป็นทั้งผู้อาวุโสและปราชญ์ ชาวบ้าน เป็นแหล่งภูมิปัญญา ซึ่งสามารถเป็นทางออกหนึ่งในการนำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองได้ และยัง ทำให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ภาคอีสาน จุดเด่นของภาคอีสาน คือความหลากหลายของเครือข่ายภูมิปัญญา และมีการ ประสานความร่วมมือระหว่างนักวิชาการ นักพัฒนา และต่างก็เห็นร่วมกันว่า ป่า ยังเป็นแหล่งความรู้ เป็นโรงพยาบาล เป็นโรงครัว ซึ่งสามารถที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการได้ อย่างไรก็ตาม ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ผืนป่าได้ถูกทำลายไปเป็นอันมาก ทำให้สมุนไพรหลายอย่างสูญหายไป หรือ ที่มีอยู่ก็ลดน้อยลงไปมาก ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย/กลุ่มองค์กรต่างๆในชุมชน โดยใช้ป่าเป็นศูนย์กลาง จึงเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งสามารถนำไปสู่การสืบทอด การอนุรักษ์ และการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการทบทวนสถานการณ์ ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ ดำรงอยู่บนความหลากหลายของวัฒนธรรมความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น แต่ก็หาได้หยุดนิ่งเฉพาะใน ท้องถิ่นนั้นๆไม่ ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหมอพื้นบ้านด้วยกันเอง และเรียนรู้เลือกรับปรับใช้ องค์ความรู้ของการแพทย์ระบบอื่นๆของประชาชนผู้บริโภค ซึ่งก็มีทั้งหมอพื้นบ้านที่ยังคงบทบาทอยู่ใน จรรยาของหมอพื้นบ้าน และส่วนที่ปรับไปตามกระแสสังคมและเศรษฐกิจ กลายเป็นหมอขายสมุนไพร จึงทำให้เกิดภาพลักษณ์ของหมอพื้นบ้านใน 2 ลักษณะ คือหมอพื้นบ้านที่พึงพอใจในความเป็น หมอพื้นบ้านไม่ให้ความสำคัญกับใบประกอบโรคศิลป์ แต่ต้องการการรับรองให้มีที่ยืนอยู่ในสังคมได้ อย่างมีศักดิ์ศรี ใช้ความรู้ความสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ กับอีกลักษณะหนึ่งคือหมอพื้นบ้านที่ต้องการ ประกอบอาชีพ กลุ่มนี้ต้องการได้รับใบประกอบโรคศิลป์เพื่อเป็นตัวแทนทางให้สามารถนำองค์ความรู้ การแพทย์พื้นบ้านของตนมาใช้เป็นอาชีพ ดังนั้นในบางพื้นที่จึงอาจเห็นความขัดแย้งในสถานบทบาทของ หมอพื้นบ้าน และเกิดมีกลุ่มเครือข่ายต่างๆที่เกิดการรวมตัวกันด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่า ทูทางสังคม ทูทางภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพที่มีอยู่ กำลังถูกคุกคามจากภายนอกและภายในชุมชน การเปลี่ยนแปลงภายในที่สำคัญ ได้แก่ องค์ความรู้ที่ขาดการสืบทอด และองค์ความรู้ที่มีอยู่ก็ยากต่อการทำความเข้าใจของคนรุ่นใหม่ หมอพื้นบ้านซึ่งมีบทบาทหลักในการสืบทอดความรู้ ล้วนแต่เป็นผู้สูงอายุ ขาดการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงภายนอกที่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นสุขภาพอย่างมากคือ แนวคิดการบริโภคนิยมของชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งมีอำนาจซื้อสูงได้เข้ามากระตุ้นและสร้างแรงจูงใจการพัฒนาสมุนไพรเดี่ยว มากกว่า การพัฒนาสมุนไพรตำรับ และสมุนไพรพื้นบ้าน และยังมีผลกระทบต่อคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่หันไปให้ความสำคัญการบริโภคเทคโนโลยีและความทันสมัย นอกจากนี้ ฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ป่า ซึ่งเป็นแหล่งยาสมุนไพรก็ถูกทำลายลงไปมาก ทูทางสังคมและทรัพยากรที่ลดทั้งคุณภาพและปริมาณ จึงเป็นอุปสรรคหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ

3. ตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน

ที่มา : หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุบลเดชคุณาจารย์ (ต่วน นิเทศโก)
ตำรา : ได้แก่ แบบแผน หรือ หนังสือ หรือใบลาน ที่ว่าด้วยวิชาการต่างๆ บันทึกไว้ให้ลูกหลานได้นำไปใช้ประโยชน์

ยา : ได้แก่ ของสำหรับปฎิพาหิ หรือของบรรเทาความเจ็บปวดต่างๆ (ปฎิ=รักษา) ให้อยู่ดีมีสุขร่างกายแข็งแรง ประกอบสัมมาอาชีพได้เป็นปกติสุข

ตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน หรือ ตำรายาฮากไม้ เป็นหนังสือใบลานมีหลายคัมภีร์ด้วยกัน เอ็นว่า "คัมภีร์ร้อยสันดา, คัมภีร์มหาโชตระส" และ "คัมภีร์ปฐมจินดา" เป็นต้น เป็นของเก่าแก่ซึ่งมีมาแต่โบราณกาล ชาวปฎิพาหิทุกชนิคมว่าจะเป็นยาแผนโบราณหรือยาแผนปัจจุบันก็ตาม โดยส่วนหลายแล้วเค้าเคิมแม่นเอามาจากฮากไม้หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของต้นไม้ การออกไปเก็บยาในป่าของคนโบราณนั้นย่อมต้องมีพิธีกรรมต่างๆ กัน บางคนก็ใช้กล บางคนก็ใช้เวทย์มนต์และคาถา คลอดจนต้องหาฤกษ์ หมายามเวลาไปเอายา จึงจะสัมฤทธิ์ผล ดังตำรากล่าวไว้ว่า

วันอาทิตย์	ยามเช้า ยามสาย ยามเที่ยง ยามค่ำ	พืษยาอยู่ลำคั้น พืษยาอยู่ราก พืษยาอยู่ใบ พืษยาอยู่เปลือก
วันจันทร์	ยามเช้า ยามสาย ยามเที่ยง ยามค่ำ	พืษยาอยู่ราก พืษยาอยู่แก่น พืษยาอยู่ใบ พืษยาอยู่เปลือก

วันอังคาร	ยามเช้า ยามสาย ยามเที่ยง ยามค่ำ	พิษขาคูโบ พิษขาอยู่เปลือก พิษขาอยู่ลำต้น พิษขาอยู่ราก
วันพุธ	ยามเช้า ยามสาย ยามเที่ยง ยามค่ำ	พิษขาอยู่ราก พิษขาอยู่โบ พิษขาอยู่เปลือก พิษขาอยู่แก่น
วันพฤหัสบดี	ยามเช้า ยามสาย ยามเที่ยง ยามค่ำ	พิษขาอยู่แก่น พิษขาอยู่ราก พิษขาอยู่โบ พิษขาอยู่ลำต้น
วันศุกร์	ยามเช้า ยามสาย ยามเที่ยง ยามค่ำ	พิษขาอยู่โบ พิษขาอยู่ราก พิษขาอยู่เปลือก พิษขาอยู่ลำต้น
วันเสาร์	ยามเช้า ยามสาย ยามเที่ยง ยามค่ำ	พิษขาอยู่ราก พิษขาอยู่ลำต้น พิษขาอยู่โบ พิษขาอยู่แก่น

เมื่อไปถึงป่าตามฤกษ์ยามแล้ว ยังจะต้องมีกรรมวิธีในการเอายาอีก เพราะคนโบราณถือว่าสรรพสิ่งใดๆ ในโลกล้วนมีเจ้าของ ต้นไม้ก็มีเทพารักษ์ การจะเก็บยาจึงต้องมีการขอด้วยหลากหลายกรรมวิธีเช่นกัน ดังจะยกตัวอย่างพอสังเขปดังนี้

มนต์ปลุกยาแบบที่ 1 โอม กุมมะเกมะมะ ว่า 3 เทื่อแล้วให้ตีบดิน 3 เทื่อ จึงว่า มนต์ยามพระยาธรรผู้รักษาดินยา ว่า "โอม ทิพย์พระยาธรร จีมีจรมางอกพอกๆ นอนอุ้งคอกหัวพระยาธรร จีมีจรรอดเมฆ" ว่า 3 เทื่อ แล้วจึงกล่าวมนต์ปลุกยา ว่า "โอม จะอุกๆ กุกักปลุกอากาศที่ต้น พญาไปอยู่แห่งอื่นก็ให้เสด็จเข้ามาสู่ต้นไม้อยู่ดีลา เสด็จเข้ามาอยู่ต้นยาอยู่ดีลาย เชื้ออุกหัวผึ่งหมู่พญา ยา โอม สวาหับ" ว่า 3 เทื่อ แล้วจึงเอามือตั้นดินยา 3 เทื่อ แล้ว ขุด หรือฟันเอาเทอญ

มนต์ปลุกยาแบบที่ 2 "โอม ทิพมนต์ มนต์เจ้าพญา พระยาสิขังมาให้เอาต้นนี้ไปใส่..... (คนใช้ผู้ชื่อว่า...) ให้ช่วง ให้เขา โอม สวาหายะ" ว่า 3 เทื่อ แล้วจึงขุด หรือฟันเอาเทอญ

กาลาปลุกตัณยา (อีกแบบหนึ่ง) "คัมปัง คัมระงับ ญบาลิตธิยะ ให้ถูกทงๆ ชินะ สวาหะ" ว่า 3 เพื่อ แล้วจึงขุดหรือฟันเอาเทอญ

พิณญา เป็นการเรียนรู้เพื่อเป็นหมอยา จะต้องมีการแต่งขันธ 5 เพื่อการบูชา ประกอบด้วย พานหรือขัน 5 บรรจุ เทียนเล่มบาท 4 เล่ม เทียนน้อย 4 กู่ เทียนกิ่ง 4 กู่ ขวดยกลม 4 ขวดย ขวดยเป 4 ขวดย (ขวดย=การม้วนใบตองลักษณะเป็นกรวย) ดอกไม้ขาว ชื่นผืน แพร้ว เหล้าก้อง ไข่นมววย และเงิน 24 บาท
แต่งเครื่องครบแล้วให้ได้เทียนติดขันธ 5 ยกขึ้นใส่หัว แล้วจึงว่า พิณญา คังนี้

โอมสิท โอมทง โอมสิท โอมทง
โอมสิท โอมทง กุทงแล้วรูปได้ทงอาสน์
กุทงแล้วรูปได้ประมาทกร โอมสิท โอมจับ
โอมสิท โอมจับ โอม พิณญจับกยา
โอม พิณญจับสากยา โอมสิทอิ โอมจับ
โอม พิณญจับ โอม พิณญจับ โอม พิณญจับ
ว่า 3 เพื่อแล

มนต์ปลุกเสกยา

"โอม ขะลุกๆ พ้อครุฎปลูกๆ ลูกแล้วย่านั่ง พ้อครุฎถันๆ ลูกแล้วย่านอน โอมสวหาเยะ" ให้แผ่นยาแล้วจึงว่ามนต์ปลุกเสกยานี้ 3 เพื่อ จึงให้กินเทอญ

กาลาปลุกยา (แบบที่ 1)

สกุคควา พุทธรตน์
หิต์ เทวมานุสสานิ
นสฺสนคฺคฺปทุทวา สพเพ
สกุคควา ธมฺมรตน์
ปริฬาหุปสมนํ
นสฺสนคฺคฺปทุทวา สพเพ
สกุคควา สจฺจรตน์
อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ
นสฺสนคฺคฺปทุทวา สพเพ
โอสถํ อุตฺตมํ วรํ
พุทฺธเตเชน โสคฺคินา
ทุกฺขา วุปสฺสมนฺตุ เต
โอสถํ อุตฺตมํ วรํ

ชมมเตเชน โสตุธินา

ภชา วูปสเมนตุ เต

โอสถ อุตตม วร

สงมเตเชน โสตุธินา

โรคา วูปสเมนตุ เต (ว่า 3 เทื่อ แล)

กาถาปลูกศกยา (แบบที่ 2)

อตุถิ อิมสุมี กาเย เกสา โลมา นขา
 ทนุตา คโจ มัตถ์ นหารุ อญฺฐิ อญฺฐิมิณฺฑช
 วฏัก หพย ขกนํ กิโถมกํ ปิหกํ
 ปปฺปสาส อุนคฺ อุนคฺอุณฺ อุนทริยํ กรีสี
 ปิตคฺ เสมหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท
 อสฺสวสา เขโผ สิงคานิกา ลลิกา มุคฺคํ
 มตุถเกมตุถฺลุงคํ
 (ว่า 3 เทื่อ แล)

โดยมีตำรายาที่มีได้นำมาลงในเอกสารนี้ได้แก่ บาสฺหญิง , บาแก้ไข , บาหมาไก้ , บาชีไม้ ,
 บาชีกะชื้อ , บาแข้งขาแหวคค , บาท้อง , บาตา , บาผี , บาเมือย , บาสาละบาด , บาห้าไข , บาอาญขึ้น , บาระดง
 , บาหมาวื้อ , สรรพชา และ บาเบ็ดเตล็ด

หมายเหตุปิดท้าย

ตำรายาทั้งหมดนี้ เป็นของโบราณ ชื่อเรียกที่ปรากฏเป็นชื่อเรียกตามท้องถิ่น (อุบลราชธานี) ซึ่ง
 อาจจะมีชื่ออื่นๆ แตกต่างออกไปตามแต่ละพื้นถิ่น คำบางคำก็มีความหมายเป็นการเฉพาะของหมอชาที่
 เข้าใจกันได้ ซึ่งทางคณะผู้จัดทำไม่อาจอธิบายออกมาให้ชัดเจนกว่านี้ได้ ท่านผู้ใดทราบความหมายที่แน่ชัด
 โปรดได้ชี้แนะด้วย รวมทั้งชื่อของโรคที่เป็นภาษากลางและสรรพคุณทางยาที่ได้เคยทดลองแล้ว

(จากทีมงาน IsanGate.com)

4. ชนิดของโรคที่พบในตำรายาอีสาน 36 โรค

จากการศึกษาของ ดร.อุษา กลิ่นหอม ซึ่งศึกษาจากเอกสารของอาจารย์สวิง บุญเจิม และ
 ดร.ปริษา พินทอง พบว่าโรคต่างๆ ของหมอชาพื้นบ้านอีสานพบทั้งหมด 36 โรคดังนี้

1. ไข้หมาไก้
2. โรคทราง
3. โรคปะดง
4. กินของผิด

5. โรคฝี
6. โรคทามะลา
7. โรคตะคาง
8. โรคกะรุน
9. โรคตะขี
10. โรคตะเออะ
11. โรคเจ็บ – ปวด
12. โรคเกี่ยวกับเลือด
13. โรคฟก ไข่
14. โรค ตา หู จมูก
15. โรคสารระบาด
16. โรคหมักหมม
17. สัตว์มีพิษ ขบ กัด ตอด บั๊ก แทะ
18. โรคมะเอ็ง
19. โรคบุรุษ
20. โรคไอ
21. โรคเกี่ยวกับของเบื้อเมา
22. โรคขี้ทูด
23. โรคเกี่ยวกับลม
24. โรคฮาน
25. โรคนี้่ว
26. โรคพาก
27. โรคป้าง
28. โรคผ้า
29. โรคหมาดขาว
30. โรคกาง
31. โรคขี้ไม้ ขี้หัด ขี้กลาก ขี้นาค ขี้เอื้อน
32. โรควัด
33. โรคเหน็บชา เส้น เอ็น
34. หมากรโทก
35. โรคท้องแก้ว
36. โรคไข่

5. ประเด็นสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน

5.1 ประเด็นการสัมภาษณ์ / การสังเกตผู้ป่วยกระดูกหักที่รักษาโดยหมอกระดูกพื้นบ้าน

1. ข้อมูลทั่วไป

- ชื่อ อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ รายได้
- ภูมิสำเนา การตั้งบ้านเรือน สภาพภูมิประเทศ การคมนาคม

2. ความเจ็บป่วย และกระบวนการรักษาผู้ป่วยกระดูกหัก

- โรค/ความเจ็บป่วย สาเหตุของกระดูกหัก บริเวณที่กระดูกหัก อาการ สถานที่และลักษณะการเกิดความเจ็บป่วย
- ความเชื่อ / ความเข้าใจต่อสาเหตุของกระดูกหัก
- ประสบการณ์และขั้นตอนในการรักษากระดูกหัก
 - เหตุผลในการตัดสินใจเลือกการรักษาด้วยหมอพื้นบ้าน (แรงงูใจ ความคาดหวัง ผู้นำพา แหล่งข้อมูล)
 - กระบวนการวินิจฉัย และรักษากระดูกหัก โดยหมอพื้นบ้าน
 - กระบวนการดูแลรักษาผู้ป่วย (การยกกระดูก การใช้เชือกไม้ไผ่ การใช้น้ำมัน / ยาสมุนไพร / น้ำมัน / น้ำมันมนต์ การเป่าและบริกรรมคาถา โดยพิจารณาประเด็นขั้นตอนวิธีการ ระยะเวลา ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ การคงของแสง)
- ประสบการณ์วินิจฉัย และรักษากระดูกหักโดยการแพทย์แบบอื่น (การวินิจฉัยโดยฟิล์ม x-ray การรักษาโดยการเย็บแผล การใช้ยาแผนปัจจุบัน ฯลฯ)

3. ประสิทธิภาพการรักษากระดูกหัก

- ผลการรักษา (ทางกาย ทางจิตใจ และทางสังคม)
- ความพึงพอใจ ต่อวิธีการรักษา ผลการรักษา และหมอพื้นบ้าน

4. ค่าใช้จ่าย

5. ประเด็นการสังเกต

สังเกตกระบวนการการรักษากระดูกหักระหว่างหมอพื้นบ้าน – ผู้ป่วย สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เวลา บรรยากาศ ผู้เข้าร่วมและการกระทำในการรักษาผู้ป่วย

6. ข้อเสนอแนะ

ความคิดเห็นสำหรับประเด็น การเลือกผู้ป่วยและวิธีการศึกษาข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงและเชื่อถือได้

5.2 ประเด็นการสัมภาษณ์ พ่อ / แม่ หรือผู้ปกครองของเด็กที่เป็นผู้ป่วยของหมอกวาดยา

1. ข้อมูลทั่วไปและลักษณะผู้ป่วย

- ชื่อ อายุ เพศ อาชีพของพ่อ / แม่ หรือผู้ปกครอง
- ภูมิสำเนาที่เกิด หรือย้ายมาที่นี้ตั้งแต่เมื่อใด?
- การศึกษา / อาชีพ
- บ้านของท่านห่างจากบ้านหมอกวาดยาหรือไม่? ระยะทางเท่าไร?

2. การอธิบายสาเหตุโรคและกระบวนการรักษาโรค

- ลูกของท่านมีอาการป่วยอย่างไร? ก่อนมารักษาที่หมอกวาดยา ลูกได้รับการรักษาที่ใดก่อนหรือไม่? นานเท่าไร? ผลเป็นอย่างไร?
- เหตุจูงใจที่มารับการรักษาโรคกับหมอพื้นกวาดยา
- ท่านคิดว่าลูกของท่านเป็นโรคอะไร? และสาเหตุของโรค (กระพั่น หละ ชาง หรือโรคอื่นๆ) เกิดจากอะไร?
- ท่านคิดว่าโรคกระพั่น หละ และชาง มีลักษณะการป่วย ระยะเวลาการป่วย และความรุนแรงแตกต่างกันหรือไม่? อย่างไร?
- กระบวนการรักษาโรคเป็นอย่างไร? ใช้เวลากี่วัน? ต่อเนื่องกันหรือไม่? (ยาสมุนไพร น้ำมันคั คาดา) ผลการรักษาเป็นอย่างไร?
- ท่านรักษาอาการป่วยของลูกโดยใช้วิธีการรักษาโรคกับหมอกวาดยาอย่างเดียวหรือไม่? มีวิธีอื่นร่วมด้วยหรือไม่?

3. การประเมินผลการรักษาโรค

- ท่านมีวิธีประเมินผลการรักษาโรคหรือไม่? ดูได้จากอะไร?
- ท่านพึงพอใจในการรักษาโรคครั้งนี้หรือไม่? อย่างไร?
- ท่านเสียค่าใช้จ่ายในการกวาดยาครั้งนี้เท่าไร? กี่ครั้ง?

4. ข้อเสนอแนะ

ความคิดเห็นสำหรับประเด็น การเลือกผู้ป่วย และวิธีการศึกษาข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงและเชื่อถือได้

5.3 ประเด็นการสัมภาษณ์หญิงที่มีประสบการณ์คลอดกับหมอดำเฒ่า

1. ข้อมูลทั่วไป

- อายุ และภูมิลำเนา
- ท่านแต่งงานเมื่ออายุเท่าไร? ปัจจุบันสามีอาศัยอยู่ร่วมบ้านเดียวกับท่านหรือไม่? ภายในบ้านของท่านมีสมาชิกครอบครัว / เครือญาติอยู่กี่คน? สัมพันธ์กันอย่างไร?
- ท่านมีลูกกี่คนและมีชีวิตอยู่กี่คน? มีคนที่เสียชีวิตไปแล้วหรือไม่? เพราะเหตุใด?
- ท่านได้รับการศึกษาสูงสุดชั้นใด?

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การคลอดและดูแลหลังคลอด

- ท่านมีการตั้งครรภ์และคลอดลูกกี่ครั้ง? ใครเป็นผู้ช่วยเหลือท่านในการคลอด? โปรดเล่ารายละเอียดการคลอดทุกครั้ง ทุกสถานที่และทุกบุคคลที่เกี่ยวข้องในการคลอด การดูแลสุขภาพพื้นบ้านในช่วงก่อนและหลังคลอด เช่น การนวด การประคบสมุนไพร การอบสมุนไพร การอยู่ไฟ การใช้ยาสมุนไพร การรับประทานอาหารบำรุงร่างกาย / ยาสมุนไพร การงดของแสลง การปฏิบัติตนเฉพาะ เป็นต้น ท่านมีประสบการณ์เหล่านี้หรือไม่? มีผลดีหรือผลเสียต่อสุขภาพของท่านอย่างไร?
- หากมีการกล่าวถึงสถานบริการสาธารณสุขภาครัฐ โปรดเล่าถึงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ การคลอด การดูแลหลังคลอดและการดูแลเด็กของสถานีอนามัยหรือโรงพยาบาล (รวมโรงพยาบาลเอกชนด้วย)
- ในชุมชนของท่านมีหมอดำเฒ่าหรือไม่? กี่คน? ท่านรู้จักและขอความช่วยเหลือหรือไม่? อย่างไร?
- ก่อนและภายหลังการคลอด ท่านใช้วิธีการดูแลหรือบำรุงสุขภาพหรือไม่? อย่างไร? หมอดำเฒ่ามีคำแนะนำ หรือการช่วยเหลือหรือไม่? อย่างไร? ในการดูแลสุขภาพดังกล่าว
- ท่านคลอด หรือได้รับความช่วยเหลือในกระบวนการคลอดจากคลินิกเอกชน (แพทย์ / พยาบาล) หรือไม่? อย่างไร? ท่านพึงพอใจหรือไม่? อย่างไร?
- โดยทั่วไป ท่านคิดว่าประชาชนรู้สึก หรือคิดเกี่ยวกับหมอดำเฒ่า / การคลอดและดูแลสุขภาพแม่และเด็กอ่อนแบบพื้นบ้านอย่างไร? ความนิยมเป็นอย่างไร? ความเป็นไปได้ที่จะฟื้นฟูเพื่อการใช้ประโยชน์ด้านสุขภาพควรเป็นอย่างไร?
- ท่านมีความพึงพอใจในการดูแลและช่วยเหลือของหมอดำเฒ่าหรือไม่? อย่างไร?
- ค่าใช้จ่ายในการคลอดมีจำนวนเท่าใด? จำแนกเป็นรายละเอียดอะไรบ้าง? ท่านรู้สึกว่าจะเหมาะสมกับฐานะเศรษฐกิจของท่านหรือไม่? อย่างไร?
- ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็น สำหรับประเด็น การเลือกผู้ป่วน และวิธีการศึกษาข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงและเชื่อถือได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา โดยศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยมีแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการเก็บข้อมูลจากหมอพื้นบ้าน คนไข้ที่มารักษากับหมอพื้นบ้าน และได้ข้อมูลจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการตั้งกระทู้ความรู้ตามเวทีต่างๆ และการเดินป่าสมุนไพร เพื่อรวบรวมองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้านนำมาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ของชุมชน ในด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพของชุมชนซึ่งสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยอาศัยเครือข่าย หมอพื้นบ้านที่มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพดังนี้

แนวทางการศึกษา

1. ศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล
2. นำข้อมูลจาก 1 มาจัดกลุ่มโดยใช้แนวทางจาก 36 กลุ่มโรคที่ มปป.ปรีชา พิณทอง รวบรวมไว้
3. นำผลจากข้อ 2 จัดสัมมนาพร้อมระหว่างทีมนักวิจัย (หมอพื้นบ้าน) ทีมพี่เลี้ยงและ ผู้ช่วยนักวิจัย
4. หมอพื้นบ้านเก็บข้อมูลเชิงเอกสารในการดูแลสุขภาพ / มารับการรักษาของคนไข้

วิธีการและขั้นตอนการศึกษา

1. ระดมความคิดเห็น ครั้งที่ 1 (2 วัน) กำหนดทิศทาง วิธีการดำเนินงานการติดตาม ตลอดโครงการ
2. จัดตั้งทีมพี่เลี้ยง, ทีมผู้ช่วยนักวิจัย, ทีมนักวิจัยท้องถิ่น, (หมอพื้นบ้าน) และประชุมเพื่อจัดทำ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล
3. ประชุมชี้แจงโครงการแก่หมอพื้นบ้านในพื้นที่ และคณะทำงาน
4. สํารวจข้อมูลโดยผู้ช่วยนักวิจัย ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในส่วนขององค์ความรู้เกี่ยวกับ พยาธิสภาพและความเป็นมาของโรค (Investigation, Pathology) ในหมอพื้นบ้าน จำนวน 100 กรณีศึกษา
5. จัดเวทีระดมความคิดเห็นเพื่อนำเสนอการตรวจ วินิจฉัยและรักษาโรคแบบดั้งเดิม จำนวน 2 ครั้ง
 - นำข้อมูลที่ได้อาการโรค สาเหตุ
 - จัดเวทีแลกเปลี่ยนและนำเสนอข้อมูลภูมิปัญญาในกลุ่มเครือข่าย
 ครั้งที่ 1 ร่วมเดินป่าแสวงหาความรู้ (ป่าภูทอก) เพื่อนำข้อมูลที่ได้อาการโรค สาเหตุ ร่วมกันและจัดเกล้าในระดับหนึ่ง

ครั้งที่ 2 จัดเวทีสังคายนาการตรวจ วินิจฉัยและรักษาโรคแบบดั้งเดิม ที่อำเภอบ้านดุง

6. หมอพื้นบ้าน (นักวิจัยท้องถิ่น) เก็บข้อมูลคนไข้ (แบบ Prospective)
7. จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ท้องถิ่น
8. จัดทำรูปเล่มเป็นตำรากลาง
9. เวทีระดมความคิดเห็นครั้งที่ 2 (3วัน) รวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่และสังคายนาตำรากลาง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสถานที่ดำเนินการ

การศึกษานี้ประกอบไปด้วยทีมพี่เลี้ยงนักวิจัย จำนวน 5 คน ทีมผู้ช่วยนักวิจัย คือ กลุ่มไพบชะโนด จำนวน 10 คน และหมอพื้นบ้านในเขตอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นนักวิจัยท้องถิ่นจำนวน 50 คน และใช้อำเภอบ้านดุงเป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากเครือข่ายไพบชะโนดและกลุ่มเครือข่ายหมอพื้นบ้านอำเภอบ้านดุงมีความเข้มแข็งเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งนักวิจัยท้องถิ่น คือ กลุ่มเครือข่ายไพบชะโนดและกลุ่มหมอพื้นบ้านเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. เอกสารหมายเลข 1 เป็นแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลของหมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นคำถามแบบเดิม โดยให้กลุ่มไพบชะโนดนำแบบฟอร์มนี้ไปสัมภาษณ์กลุ่มหมอพื้นบ้าน กลุ่มไพบชะโนด 1 คน สัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน 5 คน ซึ่งแบบฟอร์มการสัมภาษณ์มีประเด็นดังนี้

- 1.1 ชื่อหมอพื้นบ้าน
- 1.2 ที่อยู่ อาชีพ
- 1.3 ความรู้เรื่องสมุนไพร/ ยาแผนโบราณท่านได้มาโดยวิธีใด (ใครสอน)
- 1.4 นอกจากการรักษาโดยสมุนไพรแล้ว ท่านรักษาโรควิธีอื่นๆหรือไม่
- 1.5 ท่านมีความสามารถใช้สมุนไพรรักษาโรคอะไรบ้าง

2. เอกสารหมายเลข 2 เป็นแบบคำถามแบบให้เดิมโดยการสัมภาษณ์โรคที่หมอพื้นบ้านชำนาญ

- 2.1 ชื่อโรค(ตามความเข้าใจของหมอพื้นบ้าน)
- 2.2 ชื่อโรคหมอแผนปัจจุบันเรียกว่าโรคอะไร
- 2.3 อาการของโรค
- 2.4 ขั้นตอนวิธีการรักษา (สูตรยา)
- 2.5 การเตรียมยา
- 2.6 การใช้ยา
- 2.7 ข้อห้ามในการใช้ยา

- 2.8 คนที่เป็นโรคนี้ห้ามกินอะไร
- 2.9 จำนวนผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาด้วยยาสูตรนี้หายกี่คน
- 2.10 ยาสูตรนี้ใช้รักษาคอนไจมาแล้วกี่ปี

3. เอกสารหมายเลข 3 เป็นการเก็บข้อมูลของคนไข้สำหรับให้หมอพื้นบ้านสอบถาม
(แบบ Prospective) รายละเอียดตามภาคผนวก

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

- สถานภาพ สถานการณ์ หรือบริบทชุมชน
สภาพพื้นที่

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของอำเภอ

1. ลักษณะที่ตั้ง อำเภอบ้านดุง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลศรีสุทโธ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดอุดรธานี ห่างจากตัวจังหวัด 84 กิโลเมตร
2. เนื้อที่อำเภอบ้านดุงมีเนื้อที่ทั้งหมด 923.768 ตารางกิโลเมตร

2. อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอโพนพิสัย และกิ่งอำเภอเผ่าไร่	จังหวัดหนองคาย
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอทุ่งฝน และอำเภอพิบูลย์รักษ์	จังหวัดอุดรธานี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอบ้านม่วง และอำเภอสว่างแดนดิน	จังหวัดสกลนคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอเพ็ญ และอำเภอสร้างคอม	จังหวัดอุดรธานี

3. ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ อำเภอบ้านดุงพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม สภาพดินปนทราย ลักษณะเป็นป่าโปร่ง ไม่มีภูเขา แม่น้ำที่สำคัญคือ ลำห้วยหลวง ลำน้ำสงคราม และลำห้วยทวน

4. ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

1. ฤดูร้อน	เริ่มตั้งแต่	กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม
2. ฤดูฝน	เริ่มตั้งแต่	มิถุนายน - กันยายน
3. ฤดูหนาว	เริ่มตั้งแต่	ตุลาคม – มกราคม

5. พื้นที่และการใช้ประโยชน์

อำเภอบ้านดุง ถูกประกาศเป็นเขตปฏิรูปที่ดินครอบคลุมทั่วทั้งอำเภอ การใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม

การถือครองที่ดินอำเภอบ้านดุง การออกเอกสารสิทธิให้แก่ราษฎรมีรายละเอียด ดังนี้

- มีโฉนดที่ดิน จำนวน 26,403 แปลง
- หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3 ก.) จำนวน 11,000 แปลง
- หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ถ.) จำนวน 1,800 แปลง

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ประชากร

มีประชากรทั้งสิ้น 119,165 คน แยกเป็นชาย 59,964 คน หญิง 59,201 คน

มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 7.75 คน / ตารางกิโลเมตร ประชากรแยกเป็นรายตำบลได้ดังนี้

ลำดับที่	ตำบล	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)
3	ศรีสุทโธ	8,189	8,145	16,334
2	บ้านดุง	6,189	6,199	12,388
3	คงเย็น	3,094	3,048	6,142
4	โพนสูง	4,951	4,942	9,893
5	อ้อมกอ	4,064	4,093	8,157
6	บ้านจันทน์	6,922	6,726	13,648
7	บ้านชัย	4,074	3,885	7,959
8	นาไหม	4,787	4,756	9,543
9	ถ่อนนาถีบ	2,561	2,537	6,082
10	วังทอง	3,104	2,978	5,098
11	บ้านม่วง	4,070	4,096	8,166
12	บ้านคาด	3,396	3,234	6,630
13	นาคำ	4,563	4,562	9,125
รวมทั้งอำเภอ		59,964	59,201	119,165

อัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากร

ข้อมูลประชากร	2546	2547	2548
อัตราการเกิดต่อประชากร 1,000 คน	1.20	1.50	1.16
อัตราการตายต่อประชากร 1,000 คน	0.40	0.60	0.38
อัตราการเพิ่มประชากร (ร้อยละ)	0.80	0.90	0.85

2. ด้านการเมืองการปกครอง

2.1 การปกครอง แบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2549 ดังนี้

1. ตำบลศรีสุทโธ	จำนวนหมู่บ้าน	8	หมู่บ้าน
2. ตำบลบ้านดุง	จำนวนหมู่บ้าน	15	หมู่บ้าน
3. ตำบลบ้านจันทน์	จำนวนหมู่บ้าน	14	หมู่บ้าน
4. ตำบลนาไหม	จำนวนหมู่บ้าน	13	หมู่บ้าน
5. ตำบลนาคำ	จำนวนหมู่บ้าน	12	หมู่บ้าน
6. ตำบลบ้านม่วง	จำนวนหมู่บ้าน	13	หมู่บ้าน
7. ตำบลโพนสูง	จำนวนหมู่บ้าน	12	หมู่บ้าน
8. ตำบลบ้านดาด	จำนวนหมู่บ้าน	10	หมู่บ้าน
9. ตำบลอ้อมกอ	จำนวนหมู่บ้าน	9	หมู่บ้าน
10. ตำบลบ้านชัย	จำนวนหมู่บ้าน	9	หมู่บ้าน
11. ตำบลถ่อนนาถับ	จำนวนหมู่บ้าน	8	หมู่บ้าน
12. ตำบลวังทอง	จำนวนหมู่บ้าน	7	หมู่บ้าน
13. ตำบลคงเย็น	จำนวนหมู่บ้าน	7	หมู่บ้าน

2.2 การเมือง

- มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตอำเภอบ้านดุง จำนวน 1 คน
- มีเทศบาล 1 แห่ง คือเทศบาลตำบลบ้านดุง (ตำบลศรีสุทโธ 6 หมู่บ้านและตำบลบ้านดุง ม.1 และ ม.9)
- มีนายกเทศมนตรีตำบลบ้านดุง คือ นายพงษ์วัช ทองพูลสวัสดิ์
- มีองค์การบริหารส่วนตำบล 12 แห่ง คือ
 1. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดุง
 2. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทน์
 3. องค์การบริหารส่วนตำบลนาไหม
 4. องค์การบริหารส่วนตำบลนาคำ
 5. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง
 6. องค์การบริหารส่วนตำบลโพนสูง
 7. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดาด
 8. องค์การบริหารส่วนตำบลอ้อมกอ
 9. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านชัย
 10. องค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาถับ
 11. องค์การบริหารส่วนตำบลคงเย็น
 12. องค์การบริหารส่วนตำบลวังทอง

3. ระบบโครงสร้างพื้นฐาน

3.1 การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการคมนาคมภายในตำบลและหมู่บ้านมีรายละเอียด ดังนี้

1. ทางหลวงแผ่นดินสายหนองเม็ก - บ้านดุง
2. ทางหลวงแผ่นดินสายบ้านดุง - ชุมเห้
3. ทางหลวงแผ่นดินสายมีชัย - โนนนาคู
4. ทางหลวงแผ่นดินสายบ้านดุง - บ้านม่วง

สำหรับเส้นทางเชื่อมระหว่างตำบลและหมู่บ้านมีสภาพเป็นถนนลาดยางและถนนลูกรัง

3.2 การคมนาคมติดต่อสื่อสาร

1. มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน 1 แห่ง
2. มีการให้บริการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์
3. มีหน่วยบริการผู้ใช้ไฟฟ้า สังกัดการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดจำนวน 1 แห่ง คือ

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอบ้านดุง

3.3 การสาธารณสุข

1. มีการประปาระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ดังนี้
 - การประปาส่วนภูมิภาค จำนวน 1 แห่ง คือ การประปาส่วนภูมิภาคอำเภอบ้านดุง
 - การประปาหมู่บ้าน จำนวน 71 แห่ง
2. แหล่งน้ำดื่มและน้ำใช้
 - บ่อน้ำบาดาล จำนวน 254 บ่อ
 - บ่อน้ำตื้น จำนวน 197 บ่อ
 - ถังเก็บน้ำ จำนวน 87 ถัง
 - โรงเก็บน้ำขนาดใหญ่ จำนวน 17,958 โรง

สภาพทางเศรษฐกิจ

1. การเกษตรกรรม

อำเภอบ้านดุงมีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 576,355 ไร่
 ครอบคลุมเกษตรกรรม จำนวน 16,803 ครอบครัวยุ

สภาพการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ แยกประเภทได้ดังนี้

ที่	พืชเศรษฐกิจ	พืชที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก. / ไร่ / ปี)	จำนวนครัวเรือน ที่ปลูก
1	ข้าว	396,827	400	16,803
2	อ้อย	12,690	1,200	846
3	ถั่วลิสง	191	220	300
4.	ปอ	150	220	30
5.	ยางพารา	2,654	200	244

2. การปศุสัตว์

สัตว์ที่เลี้ยง	จำนวน (ตัว)
โค	9,452
กระบือ	13,671
สุกร	4,703
เป็ด	98,562
ไก่	99,784

3. การอุตสาหกรรม

มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการและประกอบการ ดังนี้

- โรงสีข้าว 125 โรง
- การทำนาเกลือ

4. การพาณิชย์

- มีสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่จำนวน 4 แห่ง
- มีธนาคารจำนวน 3 แห่ง ได้แก่
 1. ธนาคารออมสิน
 2. ธนาคารกสิกรไทย
 3. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

1. สถานีตำรวจภูธรอำเภอบ้านดุง	จำนวน	1	แห่ง
2. สถานีตำรวจภูธรตำบลคงเย็น	จำนวน	1	แห่ง

ทรัพยากรธรรมชาติ

1. ทรัพยากรดิน มีลักษณะเป็นดินเค็ม ไม่ชุ่มน้ำ
2. ทรัพยากรน้ำ มีแม่น้ำสายสำคัญ 3 สาย คือ
 - 2.1 ลำห้วยทวน
 - 2.2 ลำน้ำสงคราม
 - 2.3 ห้วยหลวง
3. ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอบ้านดุงมีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่
 - 3.1 ป่าบ้านจันทน์แปลง 1
 - 3.2 ป่าบ้านจันทน์แปลง 2
 - 3.3 ป่าดงเย็น

ศักยภาพและโอกาสของอำเภอ

อำเภอบ้านดุงหากมองศักยภาพในภาพรวม พอที่จะสรุปศักยภาพและปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาอำเภอในอนาคตได้ดังนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คำชะโนด ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัด
2. การพัฒนาลำห้วยทวน เพื่อการดำเนินการด้านการเกษตร (เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ)
3. การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเกลือสินเธาว์ เพื่อรองรับการทำนาเกลือสินเธาว์ในพื้นที่อำเภอ

ผลการพัฒนาอำเภอในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมาและปัญหาความต้องการ

ศักยภาพของอำเภอ

อำเภอบ้านดุงหากมองศักยภาพในภาพรวม พอที่จะสรุปศักยภาพและปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาอำเภอในอนาคตได้ดังนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอบ้านดุงที่คึกคัก เช่น คำชะโนด กำแพงเมืองลับแล ศูนย์ศิลปาชีพบ้านท่าเมฆ เจดีย์วัดป่าประสิทธิ์ธรรม ศาลหลักเมือง เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักระดับจังหวัด
2. การพัฒนาลำห้วยทวน เพื่อการดำเนินการด้านการเกษตร (การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ)
3. การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเกลือสินเธาว์ เพื่อรองรับการทำนาเกลือสินเธาว์ในพื้นที่อำเภอ

ผลการพัฒนาของอำเภอในช่วงแผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี ที่ผ่านมา

ได้ดำเนินการไปตามแผนพัฒนา แต่ผลการดำเนินการยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ เนื่องจากยังขาดงบประมาณจากส่วนราชการในการสนับสนุนในโครงการต่าง ๆ ที่ได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาอำเภอเพื่อขอความเห็นชอบ

ปัญหาความต้องการของอำเภอ

จากการสำรวจโดยการประชุมชม หมู่บ้าน ตำบล และตลอดจนประชาชนอำเภอ เพื่อประชุมขอทราบปัญหาความต้องการของประชาชน พอสรุปปัญหาความต้องการ โดยเรียงลำดับความต้องการมากไปหาน้อย ดังนี้

- ปัญหาเศรษฐกิจ
 - ผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง ขาดตลาดจำหน่ายสินค้า รายได้น้อย ไม่มีงานทำตลอดปี
- โครงสร้างพื้นฐาน
 1. ขาดแคลนน้ำทำการเกษตรและน้ำอุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำเพียงพอ
 2. ในฤดูฝนประสบปัญหาน้ำท่วม โครงการโขงชีมูล ดำเนินการล่าช้า
 3. การคมนาคมไม่สะดวก ถนนส่วนใหญ่ยังเป็นลูกรัง
- ทรัพยากรธรรมชาติ
 - ผลกระทบจากการผลิตเกลือ
- การศึกษา
 1. ต้องการขยายการศึกษาภาคบังคับถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และจัดระบบให้ได้คุณภาพและมีมาตรฐาน
 2. ให้มีสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่

วิสัยทัศน์การพัฒนาอำเภอและยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอแต่ละด้าน

วิสัยทัศน์การพัฒนาอำเภอ 5 ปี

ประชาชนอยู่ดี กินดี มั่งมีศรีสุข มีความรู้ มีวินัย มีคุณธรรม นำชุมชนเข้มแข็ง ลดและเลิกอบายมุขถึงเสพติดมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เปลี่ยนความสำนึกจากพึ่งพามาเป็นพึ่งตนเอง ในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอ

1. ส่งเสริมสนับสนุนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาอาชีพ ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม
2. ยุทธศาสตร์ราษฎร์รัฐร่วมใจด้านภัยพิบัติ
3. ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา การรักษาระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น
4. ส่งเสริมสนับสนุนการออม การประหยัด ลดเลิกอบายมุข
5. ส่งเสริมสนับสนุนการรักษาความสะอาดของชุมชน การปลูกต้นไม้ใช้สอย การรักษาป่าธรรมชาติ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า
6. ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการพัฒนาท้องถิ่น การเฝ้าระวังด้านสาธารณสุข ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยการประชาคมทุกระดับ
7. สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาดูแลช่วยเหลือบุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคม
8. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนและองค์กรประชาชน
9. ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมนาเกลือ เกษตรเศรษฐกิจ เช่น อ้อย ยางพารา ข้าว
10. พัฒนานาถาวรและการให้บริการของทางราชการ

ข้อมูลหมอพื้นบ้าน

จากการสำรวจโดยทีมเครือข่ายใบชะโนด กำหนดให้เครือข่ายใบชะโนด 1 คน เก็บข้อมูลจากหมอพื้นบ้าน 5 คน และหมอพื้นบ้าน 1 คน เก็บข้อมูลคนไข้ 10 คน ซึ่งในการเก็บข้อมูลคนไข้ของหมอพื้นบ้านจะเก็บเป็นระยะๆ ขึ้นอยู่กับกลุ่มอาการของโรค ทั้งนี้ทีมพี่เลี้ยงจะออกติดตามการเก็บข้อมูลเดือนละ 2 ครั้ง โดยทีมพี่เลี้ยงจัดทำแบบเก็บข้อมูลหมอพื้นบ้าน และแบบเก็บข้อมูลคนไข้ (ภาคผนวก...) ซึ่งมีข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

ประวัติหมอพื้นบ้าน / ที่มาขององค์ความรู้ / วิธีวินิจฉัยโรค / อาการ / การรักษา / ตำรับยา

1. นายจันทิ วรรณวงษ์

เกิดเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2500 อายุ 49 ปี

ที่อยู่ : 243 หมู่ 6 บ้านวังคางสูง ตำบลนาไหม อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : รับจ้าง

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากบรรพบุรุษ เรื่อง โรคกระเพาะอาหาร
- ศึกษาจากตำราสมุนไพรพื้นบ้าน เรื่อง ยาสมุนไพรรักษาโรคกระเพาะอาหาร
- ศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.2509 ใช้เวลาศึกษา 12 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. โรคกระเพาะอาหาร

อาการ : ท้องอืด จุกเสียด แน่นท้อง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาแก้โรคกระเพาะอาหาร

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. กาฝากกระโดนน้ำ	ทุกส่วน	½ กิโลกรัม	แห้ง
2. เห็ดตอแดง	ทุกส่วน	1 ดอก	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินผักคอง

2. นายบุญเกิด ทูยโทชัย

เกิดเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2481

อายุ 68 ปี

ที่อยู่ : 21 หมู่ 6 บ้านวังคางสูง ตำบลนาไหม อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากบิดา คือ นายห้า ทูยโทชัย เรื่อง กินผิด, โรคกระเพาะอาหาร
- ศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.2496 ใช้เวลาศึกษา 5 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. กินผิด

อาการ : วิงเวียน หน้ามืด ตาลาย กินอาหารไม่ได้

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาแก้กินผิด

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. พวงพิชาม	ราก	3 ราก	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามใช้ในหญิงมีครรภ์ และหญิงมีรอบเดือน

3. นายดี โคตรงาม

เกิดเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2481

อายุ 68 ปี

ที่อยู่ : 66 หมู่ 5 บ้านหนองกา ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากหลวงพ่อดำ สุตาโร เรื่อง โรคศีรษะ, โรคท้องร่วง, นิ้วในกระเพาะปัสสาวะ ตั้งแต่ พ.ศ.2502 ใช้เวลาศึกษา 1 ปี
- ศึกษาจากบรรพบุรุษ เรื่อง ดยครึ่งท่อน ดยหมดลำตัว ตั้งแต่ พ.ศ.2522

โรคที่ชำนาญ

1. ดยครึ่งท่อน ดยเพียง ดยฝ้าย ดยทั้งตัว

อาการ : ส่วนที่เป็นจะขยับไม่ได้ ไม่มีแรง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาโคย

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. จำปาขาว	แก่น	1 มัด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามใช้ในหญิงมีครรภ์ ห้ามกินไก่พันธุหรือน้ำมันพืชทุกชนิด

2. ตาเหลือง

อาการ : ตาเหลือง ตัวเหลือง เยี่ยวเหลือง อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร

การรักษา

- ซื้อมารับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. จำปาขาว	แก่น	1 ส่วน	สด
2. บักนาค	ราก	1 ส่วน	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกินวันละ 3 ครั้ง
- ข้อห้าม : ห้ามใช้ในหญิงมีครรภ์ ห้ามดื่มสุรา สูบบุหรี่ และห้ามกินอาหารที่มีไขมันมากๆ

3. นี่วหนองหรือนีวในกระเพาะปัสสาวะ

อาการ : เยี่ยวขัด เยี่ยวเหลือง เจ็บท้องน้อย

การรักษา

- ซื้อมารับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. หญ้าคา	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
2. บักนาค	ต้น	1 ส่วน	สด/แห้ง
3. แสดกวาว	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
4. ผ้าย	เมล็ด	1 ส่วน	สด/แห้ง
5. หญ้าแห้วหมู	หัว	1 ส่วน	สด/แห้ง
6. หนามแท่งเตี้ย	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกินผสมกับสารส้มขนาดเท่าเม็ดมะขาม
- ข้อห้าม : ห้ามใช้ในคนที่เป็นความดันสูง

4. นายมี สันตะพัตร

เกิดเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2473

อายุ 76 ปี

ที่อยู่ : 35 หมู่ 5 บ้านหนองกา ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากพระ เรื่อง ริดสีดวงทวาร โรคเบาหวาน และนิ่วในไต ตั้งแต่ พ.ศ.2516 ใช้เวลาศึกษา 1 ปี
- ศึกษาจากพ่อจันทา เรื่อง เลือดออกตามไรฟัน

โรคที่ชำนาญ

1. ริดสีดวงทวาร

อาการ : มีเลือดไหลซึมออกมาทางทวาร มีอาการปวดบริเวณทวาร

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาริดสีดวงทวาร

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เครืออีโก่ย	ราก	1 กำมือ	สด

- การนำมาใช้ : นำขามาต้มกิน

2. เลือดออกตามไรฟัน

อาการ : มีเลือดออกตามไรฟัน ร่างกายผอมซูบ ตัวเหลือง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาแก้เลือดออกตามไรฟัน

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ต้นแกนเทา	ใบ	1 ส่วน	สด

- การนำมาใช้ : นำใบมาขูดเอาเปลือกใบไปแปะตามไรฟัน

3. นิ่วในไตหรือนิ่วในกระเพาะปัสสาวะ

อาการ : เจ็บท้องน้อย เยี่ยวขัด เวลาเยี่ยวเจ็บมาก

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาแก้นิ่ว

ส่วนประกอบ/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ตัวบั้ง (เป็นสัตว์คล้ายแมลงมุม)	ใช้ทั้งตัว	1 ตัว	สด
2. เหล้า		1 ส่วน	ของเหลว

- การนำมาใช้ : นำขามาต้มกิน

5. นายมี คำผูกกา

เกิดเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2480

อายุ 69 ปี

ที่อยู่ : 22 หมู่ 6 บ้านโนนสิม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากหลวงปู่ศรี คำผูกกา เรื่อง ยาถอนพิษงู+เป่า นิ้วโนไคหรือนิ้วโนไคเพราะปีศาจจะ ตั้งแต่ พ.ศ.2504 ใช้เวลาศึกษา 1 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. งูกัด

อาการ : บริเวณที่ถูกงูกัดจะปวด บวม เปื่อย ไข้สูงง่วงซึม

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ถอนพิษงู

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ดินสุมัด	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
2. กบทา	หนาม	1 ส่วน	สด/แห้ง
3. เปลือก	เปลือก	1 ส่วน	สด/แห้ง
4. หนามแห้ง	หนาม	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาฝนกินและทา

2. นิ้วโนไคหรือกระเพราะปีศาจ

อาการ : ปวดบริเวณท้องน้อย

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ขนแก่นิ้ว

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ขี้เหล็กสาร	ลำต้น	1 ส่วน	สด/แห้ง
2. ขมิ้นคั่วผู้	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
3. หญ้าคา	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
4. หญ้าแห้วหมู	หัว	1 ส่วน	สด/แห้ง
5. หญ้าคมปาว	หัว	1 ส่วน	สด/แห้ง
6. เกด	หนาม	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน

- ข้อห้าม : ห้ามกินเหล้า

3. ผี

อาการ : ปวด บวมเห็นได้ชัดเจน

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาทาผี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ผักแว่นโคก (คล้ายกล้วยไม้)	เครือ/ใบ	1 ส่วน	สด/แห้ง
2. ย่านาง	ใบ/ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
3. เครือหมาน้อย	ใบ/ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
4. ป่าน	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาห่อของ(ขยี้)ให้ละเอียดใส่ในน้ำเล็กน้อย แล้วทาบริเวณผีและใช้คาถาเป่าร่วมด้วย
- ข้อห้าม : ห้ามกินไก่และไข่

6. นายแสง เนียมจันทร์หอม

เกิดเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2475 อายุ 74 ปี

ที่อยู่ : 48 หมู่ 5 บ้านหนองกา ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายหลวง พิลาวรรณ เรื่องประคองร้อยแปดและทำมะลาภาคเส้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ใช้เวลาศึกษา 15 วัน
- ศึกษาจากนายคำ หากันได้ เรื่อง แก้วผัดสำแดงแม่ลูกอ่อน ตั้งแต่ พ.ศ.2510 ใช้เวลาศึกษา 3 วัน

โรคที่ชำนาญ

1. ประคองร้อยแปด

อาการ : บวม ปวดแสบปวดร้อน มีนชา ถ้าเป็นหนักๆจะตายเพียง คายฝ้าย

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ประคองเหลือง	เปลือก	1 ส่วน	สด/แห้ง
2. ลูกหิน	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
3. ลูกใหญ่	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
4. ตาไก่	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
5. ตากวง	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
6. ลูกคน	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินปลาไหล ปลากั้ง ปลาชิว กุ้ง เนื้อสัตว์ต่างๆ

2. ทำมะลาภาคเส้น

อาการ : แขนขาเป็นง่อย บวมบริเวณแขนขา

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาดัง

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เอ็นข้าว	ทุกส่วน	1 ส่วน	สด
2. เครือตาปลา	เครือ	1 ส่วน	สด
3. ดันแดง	เปลือก	1 ส่วน	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาห่อในผ้าแล้วนำไปนึ่ง ประคบบริเวณที่ปวด
- ข้อห้าม : ห้ามกินปลาไหล หน่อไม้ กุ้ง ปลาชิว

7. นางสมัย ชันทองคำ

เกิดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2493

อายุ 56 ปี

ที่อยู่ : 27/1 หมู่ 4 บ้านสามัคคี ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรมและรับจ้าง

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายกอ แสงพล

โรคที่ชำนาญ

1. กระเพาะลำไส้

อาการ : ถ่ายยาก 2-3 วันไม่ถ่าย ท้องตึงแน่น

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ดอกโศ	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
2. ดอกใหญ่	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
3. ตาไก่	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
4. ตากวงขาว/แดง	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
5. พลุช้าง	เครือ	1 ส่วน	สด/แห้ง
6. ตานกกด	เครือ	1 ส่วน	สด/แห้ง
7. ฟางแดง	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
8. กาฝาก	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มอาบ

- ข้อห้าม : ห้ามกินของคอง *

2. เลือดมาไม่ปกติ

อาการ : เจ็บท้อง เลือดมาไม่ตรงเวลา

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาเลือด

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. นม	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
2. ช้างน้ำว	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง
3. โสนโคก	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง
4. นมจว	แก่น	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำขามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามใช้ในหญิงมีครรภ์ ห้ามกินส้มตำ

8. นายคุณ มุสธาร

เกิดเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2475 อายุ 74 ปี

ที่อยู่ : 48 หมู่ 6 บ้านหนองสว่าง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรมและค้าขาย

โรคที่ชำนาญ

1. ฝีลมในลำไส้

อาการ : ท้องแข็งเป็นดาน จุกเสียด เจ็บแน่นท้อง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยากฝีลม

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เถด	งวง	1 กำมือ	สด/แห้ง
2. ขี้เหล็กใหญ่	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง
3. ขิงโคด้น (งวง, จันทร์)	เปลือก	1 กำมือ	สด/แห้ง
4. หญ้าแห้วหมู	หัว	1 กำมือ	สด/แห้ง
5. ฝ้าย	เมล็ด	1 กำมือ	สด/แห้ง
6. ฟางแดง	แก่น	1 กำมือ	สด/แห้ง
7. ส้มลม	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำขามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ห้ามกินผักคองและอาหารรสจัด

2. ท้องผูก

อาการ : ท้องผูก จุดแน่น เจ็บเสียด

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ชาระบาย

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ดาไ้	แก่น	1 กำมือ	สด/แห้ง
2. ดากวาง	ต้น	1 กำมือ	สด/แห้ง
3. ชะมด	ลำต้น	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาคัมภีร
- ข้อห้าม : ห้ามใช้ในคนเป็นไข้ ห้ามกินเหล้า

9. นายไมตรี ทานะเวช

เกิดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2484 อายุ 65 ปี

ที่อยู่ : 45 หมู่ 13 บ้านหนองชุมชุม ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

โรคที่ชำนาญ

1. ริดสีดวงทวาร

อาการ : ปวดทวาร เมื่ออุจจาระจะมีเลือดออก

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เจริญเขาแก้ว	แก่น+เปลือก	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาคัมภีรวันละ 2 ครั้ง

2. ลำไส้

อาการ : เจ็บอุจจาระ แน่นท้อง เจ็บบิด

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาไส้

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. สิงจับวาง	ต้น	1 กำมือ	สด/แห้ง
2. มะเกลือ	ต้น	1 กำมือ	สด/แห้ง
3. สะแกคำ	ต้น	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาคัมภีร

3. นิ้วในกระเพาะปัสสาวะ

อาการ : เยื่อขจัด แสบล้ากลิ้งอง เจ็บท้องน้อย เยี่ยวบ่อยแต่ออกน้อย

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาแก้เนื้อ

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. พิลลา	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง
2. มะอึก	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง
3. มะนาวน้อย	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำขามาฝนใส่เหล้าเป็นยาของเหล้า กินทีละเป็ก

4. ริดสีดวงคั่ง

อาการ : เป็นคั่งในคั่ง คั่งเหม็น

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เพ็กกลางคอก	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง
2. คัดเค้า	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำขามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินปลาไหล กุ้ง ปลาฉิว

5. ตาแดง ตาซ่อน

อาการ : ตาแดง เคืองตา

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาตาแดง

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ฝ้ายเชื้อฝ้ายน้อย (ฝ้าย)	ราก	พอประมาณ	สด/แห้ง
2. ฝ้ายดำ	ราก	พอประมาณ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำรากไม้มาแขวนคอ และผูกแขน

10. นายพันธ์ อนันตภูมิ

เกิดเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2471

อายุ 78 ปี

ที่อยู่ : 118 หมู่ 7 บ้านหนองสวรรค์ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

โรคที่ชำนาญ

1. แม่ลูกอ่อนกินผิด

อาการ : วิงเวียน อาเจียน

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ดินดงตัน	ดิน/ราก	1 กำมือ	สด
2. ดินดงเครือ	ดิน/ราก	2 กำมือ	สด
3. ดูกอังก้า	ดิน/ราก	2 กำมือ	สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

2. ฝีในท้อง มีวัตถุภายใน

อาการ : ปวดท้องมาก ปวดทุกวัน

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ส้มป่อย	ทุกส่วน	1 กำมือ	แห้ง
2. หมากร	ราก	1 กำมือ	แห้ง
3. หมากรพร้าว	ราก	1 กำมือ	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน ผ่นกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินข้าวต้มมัด ฟักทอง บักน้ำ บักโตน หน่อไม้ ผักดอง ไข่ ไก่ หมู

3. ผ่า

อาการ : ปวดทุกวัน มีผื่นคัน คันตามมือ ตามเท้า เกิดพองในตัว

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ป่านช้าง (ทองพันชั่ง)	ราก	1 หยิบมือ	แห้ง
2. บักตุมบ้าน		1 หยิบมือ	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาฝนกิน หรือทา
- ข้อห้าม : ห้ามกินปลาชิว กุ้ง หมู

11. นายหนูใจ คอบบุตร

เกิดเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2490

อายุ 59 ปี

ที่อยู่ : 181 หมู่ 7 บ้านโนนสมบัติ ตำบลอ้อมกอ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายไกร คอบบุตร เรื่อง เลือดจาง, ปวด, มีนชา, กระเพาะ ตั้งแต่ พ.ศ.2515 ใช้เวลาศึกษา 10 ปี
- ศึกษาจากนายชัย เรือ มะเร็งในเม็ดเลือด, มดลูก ตั้งแต่ พ.ศ.2540 ใช้เวลาศึกษา 1 ปี
- ศึกษาจากนางค้อย คอบบุตร เรื่อง ริดสีดวงดำไส้, พยาธิ ตั้งแต่ พ.ศ.2546 ใช้เวลาศึกษา 1 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. ขี้หมากเหลือง

อาการ : ร่างกายพอม เหลือง หอบ เหนื่อย

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. กระเทียมเลือด	ต้น	2 ชีด	สด
2. มวยเลือด	เครือ	2 ชีด	สด
3. ประดงแดง	กาบ	2 ชีด	สด
4. ย่านางแดง	เครือ	2 ชีด	สด
5. ฝรั่ง	แก่น	2 ชีด	สด
6. ตะไคร้	แก่น	2 ชีด	สด
7. ตะกวด	แก่น	2 ชีด	สด
8. ปักปืแดง	ต้น	2 ชีด	สด
9. ขิงโคด้น (จวง, จันทร์)	แก่น	2 ชีด	สด
10. ขมิ้น	หัว	2 ชีด	สด
11. ขมิ้นค้อนกระแต	หัว	2 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

2. ปวดตามข้อ

อาการ : ปวดขา ปวดเอว ปวดตามข้อตามกล้ามเนื้อ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาแก้ปวด

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. สะم็ดใหญ่	ราก	2 ชีด	สด
2. สะม็ดน้อย	ราก	2 ชีด	สด
3. มุขดอน	แก่น	2 ชีด	สด
4. มุขเลียด	แก่น	2 ชีด	สด
5. คัดเค้า	แก่น	2 ชีด	สด
6. ยาห้ว	ห้ว	2 ชีด	สด
7. ยาห้วค้อนกระแต	ห้ว	2 ชีด	สด
8. ตาไก่	เปลือก	2 ชีด	สด
9. ตากวาง	เปลือก	2 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินของคอง

3. กระเพาะอาหาร

อาการ : แน่นจุกขึ้นลิ้นปี่ ไม่อยากกินข้าว แสบคอ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. กระเพา	แก่น	2 ชีด	สด
2. ทราขเคม	แก่น	2 ชีด	สด
3. ตาไก่	แก่น	2 ชีด	สด
4. ตากวาง	แก่น	2 ชีด	สด
5. เป้าแคบทอง	ราก	2 ชีด	สด
6. ประคองแดง	เปลือก	2 ชีด	สด
7. ฝาง	แก่น	2 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินของคอง

4. เบาหวาน

อาการ : เหนื่อย

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ตะไคร้	แก่น	2 ช้อน	สด
2. ดอกขี้เหล็ก	แก่น	2 ช้อน	สด
3. ตะขอย	เครือ	2 ช้อน	สด
4. ตะขอย	ราก	2 ช้อน	สด
5. ขมิ้น	ต้น	2 ช้อน	สด
6. ขมิ้น	ราก	2 ช้อน	สด
7. ขมิ้น	ราก	2 ช้อน	สด
8. เครือขี้เหล็ก	ราก	2 ช้อน	สด
9. ขมิ้น	ราก	2 ช้อน	สด
10. ขมิ้น	หัว	2 ช้อน	สด
11. ขมิ้นค้อนกระแต	หัว	2 ช้อน	สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

- ข้อห้าม : ห้ามกินของคอง หน่อไม้ เนื้อสด

5. โรคผิวหนัง

อาการ : คัน ทวาร ปวด เนื้อบริเวณทวารมีลักษณะนูนออกมาเห็นได้ชัด

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. หมากเขียบ		2 ช้อน	สด
2. หมากแข้ง	ราก	2 ช้อน	สด
3. ลำไย	ราก	2 ช้อน	สด
4. เครือขี้เหล็ก	เครือ	2 ช้อน	สด
5. ขมิ้นขาว	หัว	2 ช้อน	สด
6. ขมิ้น	ต้น	2 ช้อน	สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน ทา

6. มะเร็งเม็ดเลือด

อาการ : ปวด เมื่อย เหลือง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เข	ราก	3 ชีด	สด
2. สีดาแดง	ราก	3 ชีด	สด
3. ผักหนาม	หัว	3 ชีด	สด
4. มะอึก	ต้น	3 ชีด	สด
5. มุขคอน	แก่น	3 ชีด	สด
6. มุขคำ	แก่น	3 ชีด	สด
7. มุขขาว	แก่น	3 ชีด	สด
8. ส่องฟ้า	ราก	3 ชีด	สด
9. วานโใบสีม่วง (วานหอยแครง)	ใบ	7 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินข้าวเหนียว ของมันๆ ของคอง เนื้อวัว ไก่

7. พยาธิ

อาการ : ท้องไหล แน่น คันทวาร

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. มะเกลือ	ผล	3 ชีด	สด
2. ดันหาค	แก่น/เปลือก	3 ชีด	สด
3. หมากคุณสุข	ผล	1 ชีด	สด
4. เห็ดลาย	ทุกส่วน	1 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน

8. มดลูก

อาการ : ปวดท้องน้อยลงไปถึงทวาร ปวดช่องท้อง มีหมดขาว

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. หัววนหัวใหญ่	หัว	3 ชีด	สด
2. แก้มฮั่น	ราก	3 ชีด	สด

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
3. หนุ่ยนางกระต่าย	ราก	3 ชีด	สด
4. ฝรั่ง	แก่น	3 ชีด	สด
5. ยาห้ว	ห้ว	3 ชีด	สด
6. ต้นห้าอ่าว	ต้น	3 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินส้มตำ ของคอง

9. หืดหอบ

อาการ : แน่นหน้าอก หายใจไม่ถนัด

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ต้นปอกคาย	แก่น	3 ชีด	สด
2. ถินไม้ (เพกา)	เปลือก	3 ชีด	สด
3. หนุ่ยฟ้าละงับ	ราก	3 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินหน่อหวาย ปลาสด

12. นายมานะ พิมพ์วงศ์

เกิดเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2493 อายุ 56 ปี

ที่อยู่ : 99 หมู่ 8 บ้านบ้านมีชัย ตำบลบ้านตาต อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้ .

- ศึกษาจากนายคำพา พิมพ์วงศ์ เรื่อง ไข้หวัด, กษัยเส้น ตั้งแต่ พ.ศ.2508 ใช้เวลาศึกษา 41 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. ไข้หวัด

อาการ : ปวดหัว ตัวร้อน มีน้ำมูกไหล ปวดตามร่างกาย ร้อนใน กระหายน้ำ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาชุดแก้ไข้

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. แผลกหอม	ราก	3 ชีด	สด
2. ข่า	ห้ว	3 ชีด	สด

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
3. ขี้ดหมอน	ราก	3 ชีด	สด
4. ย่านางขาว	ราก	3 ชีด	สด
5. ไม้เท้าขาม่อม	ราก	3 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน

2. ริดสีดวงคั่ง

อาการ : ปวดคั่ง ปวดหัว หายใจขัด คั่งเหม็น หายใจมีกลิ่นเหม็น ถ้าเป็นมากๆคั่งจะเปื้อย
คั่งขุ่นหาย

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ดันหางนกกระทา	ลำต้น	1 ชีด	แห้ง
2. ดันเกาะไก่	ลำต้น	1 ชีด	แห้ง
3. ขี้บา	ใบ	1 ชีด	แห้ง
4. บัวหลวง	ใบ	1 ชีด	แห้ง
5. ผีหยิก	ใบ	1 ชีด	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาชูดให้เป็นฝอย แล้วพันเป็นยาสูบ

- ข้อห้าม : ห้ามกินเหล้า ไก่ หอย กุ้ง ปลาไหล

3. กษัยเส้น

อาการ : ปวดหลัง ปวดเอว เส้นทึงคั่งเป็นเถาดาน ท้องผูก เยี่ยวเหลือง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. รกฟ้า	แก่น	3 ชีด	สด
2. ตาไก่	แก่น	3 ชีด	สด
3. ตากวาง	แก่น	3 ชีด	สด

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน

- ข้อห้าม : ห้ามกินเหล้า

4. ตาแดง

อาการ : ตาแดง เจ็บตา ระคายเคืองตา น้ำตาไหล

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. แก้วมือไว	ยอด	พวยประมาณ	สด

- ข้อห้าม : ห้ามกินเหล้า

5. ท้องร่วง

อาการ : ปวดท้อง ถ่ายบ่อย ถ่ายเหลว

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. มะขามป้อม	ราก	1 ราก	สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

13. นายประกอบ โทนา

เกิดเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2491

อายุ 58 ปี

ที่อยู่ : 132 หมู่ 6 บ้านวังยางสูง ตำบลนาไหม อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายถวิล เรือง ขำรักษาโรคผิวหนัง ตั้งแต่ พ.ศ.2516 ใช้เวลาศึกษา 1 เดือน

โรคที่ชำนาญ

1. คีซ่าน

อาการ : ตาเหลือง เคาะตามท้องจะดั่งปิงๆ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ต้นดอกไข่เน่า	แก่น	9 เปียง	สด/แห้ง
2. ขมิ้นเครือ	แก่น	9 เปียง	สด/แห้ง
3. ผ่าง	แก่น	9 เปียง	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

- ข้อห้าม : ห้ามกินเหล้า

2. เจ็บท้อง

อาการ : เจ็บท้อง แน่นท้อง บิด หมุน

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ว่านใบ (ว่านหอยแครง)	หัว/ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาคัมภีร์

14. นายบิน บณสี

เกิดเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2466

อายุ 83 ปี

ที่อยู่ : 27 หมู่ 10 บ้านเมืองนาชา ตำบลนาโหม อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากบรรพบุรุษ เรื่อง ตั้งแต่ พ.ศ. ใช้เวลาศึกษา ปี
- ศึกษาจากประสบการณ์ ตั้งแต่ พ.ศ.2500 ใช้เวลาศึกษา 5 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. กระเพาะอาหาร

อาการ : เจ็บท้อง ลมดันท้อง แน่นท้อง เดินไม่ได้

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ก้างปลา	แก่น	2-3 ชิ้น	สด/แห้ง
2. มันปลา	แก่น	2-3 ชิ้น	สด/แห้ง
3. คาปลา	แก่น	2-3 ชิ้น	สด/แห้ง
4. ฟ้าชัน	แก่น	2-3 ชิ้น	สด/แห้ง
5. ตากวาง	แก่น	2-3 ชิ้น	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาคัมภีร์
- ข้อห้าม : ห้ามกินส้มปลา ไข่ ส้มผัก

2. ห้ามะลา

อาการ : ไข้ขึ้น หายใจลำบาก

การรักษา

- ซื้อมารับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เครื่องสำอาง	ราก	1 ส่วน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน ทา

3. ชีกระชือ

อาการ : ไอ หอบ หายใจไม่ปกติ มีเสมหะ

การรักษา

- ซื้อมารับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ต้นดอกกรัก	ยาง	1 ช้อน	สด
2. แขนปลา	ทั้งตัว	1 ตัว	บั้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

15. นายสมัย เจริญอ่อน

เกิดเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2494 อายุ 55 ปี

ที่อยู่ : 46 หมู่ 8 บ้านศรีพัฒนา ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายคำดี เจริญอ่อน เรื่อง การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ตั้งแต่ พ.ศ.2510 ใช้เวลา
ศึกษา ปี

โรคที่ชำนาญ

1. ท้องถ่าย

อาการ : ท้องถ่าย ทั้งอาเจียน เจ็บท้อง

การรักษา

- ซื้อมารับ : แก่ท้องถ่าย

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ทับทิม	ต้น	1 กำมือ	แห้ง/สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

2. หนองใน/กามโรค

อาการ : อวัยวะเพศบวม ปวดแสบ เป็นหนองทั้งภายในและภายนอก
การรักษา

- ชื่อตำรับ : แก้มหนองใน

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ฝักเอ็น (กาฝักไม้เอ็น)	ทุกส่วน	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

3. เมหะปือ

อาการ : อาเจียนไม่หยุด เพ็ช วิงเวียน
การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ย่านางแดง	ราก/เครือ	4 ชิ้น	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน 3 ชิ้น ผ่น 1 ชิ้น

16. นายผอง สุกจิตต์

เกิดเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2476

อายุ 73 ปี

ที่อยู่ : 103 หมู่ 6 บ้านหนองสว่าง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายทองใบ บุญยัง เรื่อง การเตรียมยา, สรรพคุณยา, การปรุงยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2499 ใช้เวลาศึกษา 1 ปีครึ่ง
- ศึกษาจากนางวง บ้านเก่า เรื่อง ยาสมุนไพร, ยาแก้ระบบกระเพาะลำไส้พิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ใช้เวลาศึกษา 3 วัน
- ศึกษาจากตำราของ พ.ต.อ.เขียน รัตนสุวรรณ เรื่อง การแปรรูปยาสมุนไพรเป็นยาลูกกลอน ตั้งแต่ พ.ศ.2525 ใช้เวลาในการศึกษา
- ศึกษาจากตำรา ชื่อ หลักเภสัชกรรมแผนโบราณ, แพทย์แผนโบราณ

โรคที่ชำนาญ

1. ปวดท้อง

อาการ : อยู่ดีๆมีอาการเจ็บเล็กน้อย ต่อมารุนแรงขึ้น เมื่อคลำที่หน้าท้องจะแข็งตึงที่ช่องท้อง เมื่อใช้มือเคาะจะได้ยินเสียงดังตึ๊งๆ ถ้าใช้เครื่องทุฟ่งที่หน้าท้องจะได้ยินเสียงดังจ๊อกแจ๊กติดต่อกัน บางรายจะได้ยินเหมือนเสียงหมอน้ำเดือดไม่ขาดระยะ ส่วนมากเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น รับประทานอาหารผิดๆ, อาหารที่บูดเน่า, ผลไม้บางชนิด, อาหารสุกๆดิบๆ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : วานผองประสิทธิ์

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. วานรักษา	เง้า	4-5 ผ่านประมาณเท่าหัวแม่มือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน หรือฝนกิน
- ข้อห้าม : ห้ามกินอาหารสุกๆดิบๆ และอาหารที่ย่อยยาก

2. ธาตุพิการ

อาการ : วิงเวียน หน้ามืด คล้ายจะเป็นลม อาเจียน อาหารย่อยไม่ดีนักมีอาการท้องอืดแน่น ตื่นเขินมือเย็น ปวดท้อง จุกเสียด แน่นหน้าอก หากเป็นสตรีประจำเดือนจะมาไม่ปกติ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาธาตุ 4

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เจตมูลเพลิงแดง	-	-	-
2. ขะพลู	-	-	-
3. ขิง	-	-	-
4. ใญ่ยก๊ก	-	-	-
5. ข้าวเย็นเหนือ	-	-	-
6. ข้าวเย็นใต้	-	-	-
7. ผลจันทน์	-	-	-
8. ดอกจันทน์	-	-	-
9. ดีปลี	-	-	-
10. พริกไทย	-	-	-
11. ขะเอบ	-	-	-
12. กานพลู	-	-	-

- การนำมาใช้ : นำมาบดเป็นผงละลายน้ำร้อน หรือผสมเหล้ากิน

3. หมุนหม่าน

อาการ : เป็นเม็ดตุ่มผื่นคัน เหมือนถูกมดกัด เกิดขึ้นกับทุกส่วนของร่างกาย
การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ว่านชักมดลูก	ใบ	1 กำมือ	สด
2. เสลดพังพอน	ใบ/ลำต้น	1 กำมือ	สด
3. เหยือกปลาหมอ	ใบ	1 กำมือ	สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน ดับอาบ
- ข้อห้าม : ห้ามให้น้ำเกลือ ห้ามกินแมลงมีปีกทุกชนิด

17. นายสะดี ประวรรณจะ

เกิดเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2477

อายุ 72 ปี

ที่อยู่ : 54 หมู่ 4 บ้านคำสง่า ตำบลนาคำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายพนพ ประจันเทติ เรื่องสมุนไพรและมนต์คาถา ใช้เวลาศึกษา 37 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. นิ้วในไต

อาการ : เจ็บท้องน้อย เยี่ยวเหลืองแดง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ยาหัวค้อนกระแต	หัว	1 ชิ้น	แห้ง
2. ดั่นก่องก้อยลอดขอน	ราก/หัว	1 ชิ้น	แห้ง
3. กระคองหีหัก	ราก	1 ชิ้น	แห้ง
4. ดั่นตะก้อมเตี้ย	ราก	1 ชิ้น	แห้ง
5. ดั่นอ้อยโคก	หัว	1 ชิ้น	แห้ง
6. ยาหัวใหญ่	หัว	1 ชิ้น	แห้ง
7. ขมิ้นเครือ	เครือ	1 ชิ้น	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

2. กระเพาะ

อาการ : ท้องอืด จุกเสียด กินก็เจ็บ ไม่กินก็เจ็บ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ส้มลม	ราก	1 ชื่น	แห้ง
2. ลูกอิ่ง	ราก	1 ชื่น	แห้ง
3. บะกา	ใบ	1 ชื่น	แห้ง
4. ตากวาง	แก่น	1 ชื่น	แห้ง
5. อีสุไโท	ราก	1 ชื่น	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน

18. นายอานวย พลลาภ

เกิดเมื่อวันที่ -/-/2492

อายุ 57 ปี

ที่อยู่ : 121 หมู่ 1 บ้านชัย ตำบลบ้านชัย อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากนายหล้า พลลาภ เรื่องยาสมุนไพรแผนโบราณ ตั้งแต่ พ.ศ.2510 ใช้เวลาศึกษา 30 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. นั้ว

อาการ : เยี่ยวขุ่น เหลืองแดง

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. กระแตนั่งตอ	ราก	1 ส่วน	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำยามาต้มกิน

2. เลือดยอดตามไร่พื้น

อาการ : มีเลือดยอดตามไร่พื้น คันที่เหงือก

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. พญาช้างคำ	ราก	1 ชั้ว	แห้ง
2. แสดค่อน	ลำต้น	1 ชั้ว	แห้ง
3. ต้นหลักคำ	ราก	1 ชั้ว	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาผสม

3. เลือดกำเดาไหล

อาการ : มีไข้ ปวดหัว เลือดไหลออกมาทางจมูก

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ต้นพญาคำ	ราก	1 ชั้ว	แห้ง
2. แสดค่อน	ลำต้น	1 ชั้ว	แห้ง
3. ต้นหลักคำ	ราก	1 ชั้ว	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาผสม

4. ท้ามะลา

อาการ : เจ็บคอ กลืนน้ำลายลงคอยาก น้ำลายเหนียว รักษาไม่ทันก็เสียชีวิต

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. พิล่า	ราก	1 ชั้ว	แห้ง
2. อีขาน้อย	ราก	1 ชั้ว	แห้ง
3. ฝัก (กาฝัก)	ราก	1 ชั้ว	แห้ง
4. มะนาวน้อย	ราก	1 ชั้ว	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

5. สะเออะ

อาการ : ลมแน่นหน้าอก สะเออะไม่หยุด

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. มะอึก	ราก	1 ชัน	แห้ง
2. ไม้เป็นลมเอือบ	ลำต้น	1 ชัน	แห้ง
3. อีขาวน้อย	ราก	1 ชัน	แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาฝนกิน

19. นายเอื่อง รงนา

เกิดเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2486

อายุ 63 ปี

ที่อยู่ : 87 หมู่ 6 บ้านวังคางสูง ตำบลนาไหม อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากพ่อชั้น วรรณวงศ์ เรื่อง โรคกระเพาะอาหาร ผิดคำ ตั้งแต่ พ.ศ.2520

โรคที่ชำนาญ

1. โรคกระเพาะอาหาร

อาการ : เจ็บจุก เสียดท้อง แน่นท้อง ท้องเดิน

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ยาโรคกระเพาะ

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. ก้างปลา	แก่น	4 ชัน	สด/แห้ง
2. เกรียนาค	เกรือ	4 ชัน	สด/แห้ง
3. ตาปลา	เกรือ	4 ชัน	สด/แห้ง
4. วานชัน	แก่น	4 ชัน	สด/แห้ง
5. มันปลา	แก่น	4 ชัน	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

2. ผิดกำ

อาการ : ปวดหัว วิงเวียน หน้ามืดตาลาย น้ำนมมาไม่เป็นปกติ
การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. เข็มขาว	ราก	1 ส่วน	สด
2. เข็มแดง	ราก	1 ส่วน	สด
3. ชะมดน้อย	ราก	1 ส่วน	สด
4. ชะมดใหญ่	ราก	1 ส่วน	สด
5. พวงพิขาว	ราก	1 ส่วน	สด
6. เครือโทสง	ราก	1 ส่วน	สด
7. ส่องฟ้า	ราก	1 ส่วน	สด

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน

20. นายบุญมี แสงตะวัน

เกิดเมื่อวันที่ -/-/-

อายุ - ปี

ที่อยู่ : 18 หมู่ 14 ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

ประกอบอาชีพ : เกษตรกรรม

ที่มาขององค์ความรู้

- ศึกษาจากพ่อคาน เรื่องการรักษาโรคด้วยสมุนไพรและคาถาอาคม ตั้งแต่ พ.ศ.2491 ใช้
เวลาศึกษา 3 ปี

โรคที่ชำนาญ

1. โรคซาง

อาการ : นอนไม่หลับ กินไม่เข้า หัวโต มีไข้ ไข้สูง ไข้ดำ

การรักษา

- ชื่อตำรับ : ไม่มี

ชื่อสมุนไพร/ส่วนผสมอื่น	ส่วนที่ใช้	ปริมาณที่ใช้	รูปแบบที่ใช้
1. มะตูมดา	แก่น	1 กำมือ	สด/แห้ง
2. เหลือบ	แก่น	1 กำมือ	สด/แห้ง
3. กระเจียว	ราก	1 กำมือ	สด/แห้ง
4. เสมอ	เปลือก/แก่น	1 กำมือ	สด/แห้ง

- การนำมาใช้ : นำมาต้มกิน ดมอาบ